

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Jan Hyčka

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Konstantin I. Veliký – jeho život a náboženské poměry v Římské říši
v době jeho vlády**

Jan Hyčka

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Blízkovýchodních studií

Studijní program mezinárodně teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

**Konstantin I. Veliký – jeho život a náboženské poměry v Římské říši
v době jeho vlády**

Jan Hyčka

Vedoucí práce:

Mgr. Kateřina Šašková, Th.D.

Katedra Blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Tímto bych chtěl poděkovat paní Mgr. Kateřině Šaškové, Th.D. za odborné vedení práce, cenné rady a trpělivost.

Anotace v českém jazyce:

Tato bakalářská práce se zabývá osobou císaře Konstantina, způsobem uspořádání Římské říše před počátkem jeho kariéry, politickými a vojenskými událostmi, které předcházely jeho nástupu k samovládě. Za neméně důležitý je zde považován popis doby s ohledem na náboženskou situaci, obzvláště významné je zde srovnání postavení křesťanské komunity před Konstantinovou dobou. Z toho vyplývá nutnost, zabývat se zákonem, který tuto změnu zapříčinil, a dále se musí brát i ohledy na císařovu snahu sjednotit církev. Nicméně je považováno za nutné zde zmínit i reformní úsilí započaté jeho předchůdcem, které bylo dovršeno Konstantinem. Hlavním cílem této práce je utvoření představy o obrazu doby tohoto císaře, vzhledem k náboženské politice.

Annotation in english language:

This bachelor thesis deals with a person of the emperor Constantine, organization of the Roman empire before the beginning of his career, political and military events that preceded his arrival to autocracy. No less important is considered to be the description of the time with regard to religious situation, especially significant here is the comparison of the position of the Christian community before Constantine's time. From this implies, to deal with the law, which caused this change, and must also

take into consideration the emperor's efforts to unite the church. However, it is considered necessary here to mention the reform efforts initiated by his predecessor, which was completed by Constantine. The main objective of this work is to form an idea of the image of the emperor's time, due to religious politics.

Klíčová slova: Konstantin I. Veliký, Římská říše, Diocletianova tetrarchie, bitva u Mulvijského mostu, Edikt milánský, první níkajský koncil, Konstantinopol

Keywords: Constantine I. the Great, Roman empire, Diocletian's tetrarchy, Battle of Milvian Bridge, Edict of Milan, the first Council of Nicea, Constantinople

OBSAH

1	ÚVOD	11
2	DIOCLETIANOVA TETRARCHIE	16
2.1	Diocletian - stručný popis jeho osoby	16
2.2	Počátek tetrarchie	17
2.3	První Diocletianův edikt	22
2.4	Další edikty	23
2.5	Konec Diocletianovy vlády	24
3	KONSTANTIN I. VELIKÝ	26
3.1	Před nástupem na trůn	26
3.2	Počátek vlády	28
3.3	Carnuntská konference - Konstantinův spor s Maximianem, Maxentiův spor s Alexandrem	31
3.4	Konstantin proti Maxentiovi - boj o západní polovinu říše, vpád do severní Itálie	33
3.5	Konstantinovo božské vidění a bitva u Mulvijského mostu	36
3.6	Situace po Konstantinově vítězství nad Maxentiem - stavba vítězného oblouku	37
3.7	Konstantinův vztah k náboženství (mezi pohanstvím a křesťanstvím)	39
3.8	Konstantinův vztah k pohanskému náboženství	41
3.9	Licinius - Konstantinův soupeř i spoluvládce	43
3.10	První a druhá občanská válka	45
4	TOLERANČNÍ EDIKTY	49
4.1	Galeriův toleranční edikt	49

4.2	Edikt Milánský	50
5	KŘESŤANSKÉ HERIZE	53
5.1	Donatismus	53
5.2	Arianismus.....	56
6	PRVNÍ NÍKAISKÝ KONCIL.....	58
7	CÍSAŘOVNA HELENA A JEJÍ POUŤ DO „SVATÉ ZEMĚ“.....	63
8	CÍRKEVNÍ STRUKTURA 4. STOLETÍ.....	65
9	KONSTANTINOVY REFORMY.....	68
9.1	Finanční reforma.....	69
9.2	Senátní reforma.....	72
9.3	Měnová reforma.....	73
9.4	Zemědělská reforma	74
9.5	Hospodářská reforma	75
9.6	Osvobození od platby daní	76
9.7	Regulace obchodu	76
9.8	Logistická reforma (reforma poštovních cest).....	78
9.9	Vojenská reforma.....	79
9.9.1	Nábor a služba	80
9.10	Konstantinova symbolika a zákonný odkaz budoucím generacím	81
10	ZALOŽENÍ KONSTANTINOPOLE.....	83
11	KONEC KONSTANTINOVY VLÁDY.....	88
11.1	Římsko-perský konflikt, Konstantinova smrt	89

11.2	Hodnocení vlády	90
11.3	Konstantinovo blahoslavení	92
12	ZÁVĚR	94
13	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ	97
14	RESUME	103
15	PŘÍLOHY	104
15.1	TEXTOVÉ PŘÍLOHY	104
15.1.1	Popis Diocletianových ediktů a událostí dle Eusebia a jeho Církevních dějin	104
15.1.2	Úplné znění Ediktu Milánského	106
15.1.3	Konstantinova snaha řešit donatistický spor	108
15.1.4	Přípravy na válečné střetnutí u Hadrianopole podle Zósima	109
15.1.5	Bitva u Chrysopole a Liciniova smrt podle Anonyma Valesiova	112
15.1.6	Konstantinův křest Eusebiovyými ústy: Eusebios z Kaisarie: O životě zvěčnělého císaře Konstantina	113
15.2	OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY:	115

1 ÚVOD

Dané téma jsem si zvolil kvůli svému zájmu o historii, obzvláště se zaměřením na starověký Orient a antiku. Tato práce s názvem Konstantin I. Veliký – jeho život a náboženské poměry v Římské říši v době jeho vlády, je sice na pomyslném rozhraní doznívající antiky a nastupujícího raného středověku, ale z dějinného a kulturního hlediska je pro mou osobu tato doba také nesmírně zajímavá. Tato práce se bude zejména zabývat životem císaře Konstantina, ale také náboženskými otázkami a náboženskými spory jeho doby.

Dále je nutno ihned na začátku se zmínit, o důležitých meznících předcházejících období Konstantinovy vlády, čímž byla tzv. Diocletianova tetrarchie. Tuto epochu bych si zde vlastními úvahami dovolil nastínit, srovnáním Diocletianovy a Konstantinovy osoby, již zde v úvodu. Diocletianova tetrarchie, byla uvedena v chod roku 293, což pro Římskou říši začalo znamenat zvýšení její politické, vojenské a hospodářské stability. Nejspíše si samotný Diocletianus začal uvědomovat, že nemůže spravovat celou rozlehlou a různorodou Římskou říši pouze v jedné osobě a řešit vyostřené konflikty na několika místech zároveň.¹ Další důležitost zmínky tohoto výše uvedeného systému tkví také v tom, že do něj byl zvolen i Konstantinův otec Constantius.² Zároveň nesmím opomenout Diocletianovu snahu vyvést říši z politických, vojenských, hospodářských a finančních problémů, neboť byl to právě on, kdo vytvořil soubor reforem, které si uchovaly platnost za jeho nástupců po jeho smrti. Z toho nelze přesně u určitých reforem odvodit, zdali s jejich uplatňováním přišel Diocletianus anebo Konstantin).³ V tomto ohledu lze považovat za naprosto příznačné, že tito dva císaři si byli v některých

¹ druhá kapitola

² druhá i třetí kapitola

³ devátá kapitola

svých snahách podobni - viz reformní úsilí, ale v náboženských otázkách a kultovní propagaci zaujali zcela diametrální postoj, zde je nutno přihlídnout ke konci vlády obou výše zmíněných vládců. Zatímco Diocletianus byl pohanem až do své smrti, zaujímající odmítavý postoj a vydávající zákony namířené proti křesťanskému náboženství,⁴ tak Konstantin, jenž byl na počátku své vlády nejspíše ještě ovlivňován pohanstvím, zejména bohem Solem,⁵ měl ke křesťanům velmi tolerantní postoj, stejně jako jeho otec Constantius. Dále srovnáním obou panovníků je nutno zauvažovat nad jejich úspěchy, neboť Diocletianus ustanovil systém „čtyřvládí“, zatímco Konstantin způsobil jeho zánik.⁶

Roku 313 po svém triumfálním vítězství nad protivníkem Maxentiem, Konstantin nejspíše začal uvažovat o konverzi ke křesťanskému náboženskému proudu, a ještě téhož roku se setkal v Mediolanu (dnešní Milán) se spoluvládce ustanoveným ve východní části říše, a společně se domluvili na vydání tzv. ediktu milánského.⁷ Což mělo za následek uvolnění napjatých vztahů vůči křesťanské komunitě, a dále to způsobilo pozvolnou transformaci státního aparátu v hlediscích náboženského přesvědčení. Konstantinově osobě a jeho (prokřesťanským) činům se často věnuje církevní historik Eusebius⁸ z Kaisarei v dílech Život Konstantinův a Církevní dějiny. Takže ve výsledném ohlednutí, vydání tohoto ediktu výrazně urychlilo christianizaci Římské říše, nejspíše i celé budoucí Evropské populace. Dále se Konstantin, nejspíše v době vytoužené samovlády musel potýkat s různými heretickými skupinami,⁹

⁴ druhá kapitola

⁵ třetí kapitola

⁶ třetí kapitola

⁷ čtvrtá kapitola

⁸ Nesmíme zaměňovat Eusebia z Kaisarei (církevní historik) s Eusebiem z Nikomédie (ariánský biskup, který nejspíše křtil samotného Konstantina na smrtelném loži), jelikož byli oba Konstantinovými současníky.

⁹ pátá kapitola

což se snažil zažehnat svoláváním synod, a obzvláště dnes známého níkajského koncilu,¹⁰ čímž se snažil zformovat a sjednotit křesťanskou církev.¹¹ Dost možná i do podoby, v jaké ji známe dnes. V důsledku tohoto biskupského setkání je východními církvemi i dnes Konstantinovo jméno zařazeno mezi světce.¹² Dále se Konstantin projevil jako významný stavitel, neboť nechal přebudovat malou řeckou osadu na Bosporu, ve velmi významné město s tisíciletou křesťanskou historií, i dnes toto město neztratilo na lesku ani významu, byť je pod vlivem jiné kulturní tradice – islámu.¹³

Dále význam tohoto panovníka můžeme hledat ve stavebnictví i jinde krom Konstantinopole – Istanbulu, obzvláště v zemích Blízkého východu, zejména v Izraeli. V této výše zmíněné zemi se nachází nejméně dvě velmi významné křesťanské, (téměř dochované ve své původní podobě) troufal bych si dokonce říct „nejposvátnější“ památky, kterými jsou bazilika Narození Páně v Betlémě, a Chrám Božího Hrobu v Jeruzalémě¹⁴. Ačkoliv se nehlasím k žádnému náboženství, návštěva těchto dvou výše zmíněných míst je opravdu příjemným zážitkem.¹⁵ Konstantinova stavební činnost, se musela zákonitě projevit i v dalších částech Evropy (Itálie, Španělsko, Řecko).

Zároveň bychom mohli hledat Konstantinův odkaz, i v uspořádání dnů v týdnu, tak jak jej známe dnes, hlavně v ustanovení neděle, jako dne pracovního klidu. Jehož původní název je ještě v nějakých germánských jazycích patrný.¹⁶ Nebo v dalším případě bychom hledali další odkaz

¹⁰ šestá kapitola

¹¹ osmá kapitola

¹² jedenáctá kapitola

¹³ desátá kapitola

¹⁴ sedmá kapitola

¹⁵ Poznámka autora, neboli spíše doporučení.

¹⁶ Solis dies – Sunday, Sonntag, Søndag, Söndag, Zondag, - do češtiny možné přeložit jako „Slunečný den“ či „den Slunce“. devátá kapitola

budoucím generacím, při určení data oslav velikonočních svátků, na kterém se tehdejší biskupové za „přispění“ císaře shodli.¹⁷

Za hlavní cíl práce považuji, vytvoření si základního obrazu doby tohoto významného panovníka, s poukazováním na rozhodování se v náboženských otázkách. Také považuji za neméně důležité, ucelení vědomostí získaných chronologickým řazením popisu událostí na základě historických skutečností.

V práci postupuji formou komparativní metody a text je psán podle evropské normy ISO 690.

Součástí této práce je i obrázková příloha, ve které jsou obsaženy podobizny panovníků Diocletiana a Konstantina a dalších důležitých zmíněných osobností, a mapy Římské říše v době jejich vlády.

V tomto bodě bych se zabýval stručnému hodnocení svých literárních zdrojů, kde bych chtěl vyjmenovat alespoň některé z nich. Na první místo bych rozhodně zařadil *Zánik antického světa* od Josefa Češky, tato kniha poskytuje spoustu informací v chronologickém sledu, často se zabývá i různou symbolikou doby, a snaží se podrobně vysvětlovat zmíněné cizí pojmy. Jako další bych mohl uvést knihu od Manfreda Clausse s názvem *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, tato kniha udává mnoho informací, obzvláště velmi dobře vysvětluje náboženské vztahy, velmi detailně popisuje vzhled památek Konstantinovy doby a zároveň často udává příklady citací, které však velmi často nelze s ostatní dostupnou literaturou srovnat. Dále nesmím opomenout knihy, *Stesky posledního Římana* od Zósima a *Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků*, která byla napsána více

¹⁷ šestá kapitola

autory – chvalořečníky, tato dvě literární díla jsem zcela záměrně zmínil společně, a to jednak z důvodu, že se jedná o primární prameny, a jednak z důležitého srovnávání mezi nimi. Ale kdybych si měl mezi nimi vybrat co číst, rozhodně bych volil Zósima.¹⁸ Dále mi posloužily jako další srovnávací literatura *Římští císařové* od Michaela Granta, tuto knihu považuji za dobrou z hlediska srovnávání informací s jinou dostupnou literaturou na toto téma, ale také i z hlediska vzájemného ověřování údajů v knize samotné. Zároveň musím upozornit na knihu *Dějiny Byzance* od Bohumily Zástěrové, která se často z hlediska vysvětlení cizích pojmů doplňovala s knihami *Zánik antického světa* a *Římští císařové*. Zároveň nesmím zapomenout zmínit rozsáhlý primární zdroj s názvem *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia)* uveřejněný Josefem Novákem jako teologická studie, ve které jsem věnoval pozornost zejména její osmé kapitole.

¹⁸ Čte se plynuleji jak z hlediska obsahu, tak i z hlediska volené velikosti písma.

2 DIOCLETIANOVA TETRARCHIE

2.1 Diocletian - stručný popis jeho osoby

Diocletianova vojenská kariéra začala v době, kdy postoupil na post velitele tělesné stráže císaře Numeriana, ale roku 284 byl Numerianus zavražděn, nejspíše praefectem praetorio Aperem. V této době nejspíše došlo k Diocletianovu prohlášení císařem, s čímž výrazně nesouhlasil jeho protivník Carinus, jenž byl starším bratrem zavražděného císaře a vládcem v západní polovině říše, který byl nakonec odstraněn.¹⁹ Jako čerstvě zvolený vládce věděl, že není možné tak rozsáhlou říši spravovat pouze v jedné osobě a soustředit a řešit v ní problémy jako v celku. Proto nejspíše roku 293 přišel s revolučním řešením situace, s tím že rozdělil vrcholnou říšskou správu mezi 4 osoby, z nichž každá se mohla soustředit na aktuální dění ve svém podílu říše. Jelikož byl pohanem, tak se snažil angažovat ve věci posílení tradičního kultu, a to ze strachu před sílícím vlivem křesťanství dosahujícím až k císařskému dvoru, které ke konci své vlády a nejspíše i vlivem jednoho ze spoluvládců považoval za hrozbu.²⁰ Diocletianus se také projevil jako vcelku schopný reformátor říše, některé z jeho započatých reforem se ujaly i po jeho smrti, zejména v případě jeho vojenské, správní a měnové reformy, které byly dovršeny samotným Konstantinem.²¹ Diocletianova tetrarchie je pro nadcházející Konstantinovo období velmi důležitá, neboť mu předchází, a také je mezi těmito dobami možné porovnat, patrné rozdíly v politickém přístupu k náboženství.²² Dalším důvodem jsou Konstantinovy vojenské úspěchy nad jeho protivníky, kterými způsobil její zánik. V poslední řadě by se dala

¹⁹ GRANT, Michael. *Římské císařové*. Str. 214-215, 216-217, 221.

²⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 14-15.

²¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 34-38.

²² Zde jsou brány v potaz ohledy státní náboženské propagace, a nenadálý náboženský obrat v nadcházející době.

označit pro Konstantina za významnou z důvodu přítomnosti jeho otce Constantia v tomto mocenském uskupení.

2.2 Počátek tetrarchie

K Diocletianovu zvolení císařem došlo 17. listopadu 284 na tehdejší dobu obvyklým způsobem, za přítomnosti vysokých důstojníků, kteří jej po ukončení svého jednání představili vojsku, které jej poté prohlásilo císařem. Jelikož se římská říše zmítala ve složité vojenské situaci, musel se Diocletian rozhodnout vyslat svého přítele Maximiana do západní poloviny říše, zatímco sám se ujal vlády ve východní části. Vzhledem k tomu, že se Maximianus na západě velmi úspěšně vojensky prosadil, byl provolán Diocletianem za augusta, tedy za spoluvládce. Avšak sám Diocletianus si ponechal nejvyšší moc, nadále zastával pozici hlavní autority v zákonodárství a ve finanční oblasti, tímto mohl uplatňovat své autoritativní postavení i v západní polovině říše.²³

A právě Diocletianus roku 293 přišel s novým systémem rozdělení moci, založil tzv. tetrarchii. Tato strategie rozdělení moci, spočívala v rozdělení moci a území mezi 4 osoby, z nichž první dvě osoby zastávaly tzv. titul augustus, neboli autoritativně vyšší a starší císař - spoluvládce a zbývající dvě osoby nesly titul caesar, tzv. autoritativně nižších spoluvládců. Kteří v případě odstoupení spoluvládců v hodnosti augustus automaticky začali zastávat jejich mocenské pozice a na svou bývalou

²³ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 221.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 12.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 34.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 232-233.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 23.

TŮMA, Radek. *Diocletianova vojenská kariéra a jeho nástup na trůn*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.

pozici si museli vybrat nástupce.²⁴ K těmto titulům se rovněž vázaly i přídomky, jež si oba císařové připojili ke svým jménům, aby byly poznat zřetelné rozdíly autority, ve znění Jovius a Herculus. Jovius, jehož jméno bylo odvozeno od Jova, příslušel služebně staršímu augustovi, který měl autoritativně vyšší postavení než jeho spoluvládce. A autoritativní post zvaný Herculus náležel služebně mladšímu spoluvládci v hodnosti augustus, který zastával nižší autoritativní pozici nazvaný podle Hercula, který byl Jovovým synem.²⁵

Rok 293 byl pro římskou říši naprosto přelomovým, neboť v tomto roce byl uveden do chodu tento nový systém, do hodnosti caesarů byli zvoleni Constantius, Konstantinův otec, a Galerius, kteří tímto získali postavení nižších spoluvládců a stali se také předpokládanými nástupci na hodnost augustů, jejichž jmenováním se mělo předejít vystoupení uzurpátorů. Spoluvládci v hodnosti caesarů byli svými spoluvládci v hodnosti augustů adoptováni, aby tak mohla vzniknout tzv. fiktivní rodina, jejíž členové jsou spolu úzce spjati. Diocletianus se tímto stal Maximianovým „bratrem“, Galeriovým „otcem“ a Constantiovým „strýcem“. Tetrarchové tímto spolu vytvářeli rodinu, jejíž pokrevní příbuznost byla ustanovena příbuzenským vztahem nebo adopcí, a zároveň náleželi k tzv. božské rodině, jejíž příslušnost zastávali jako vládci. V ustanovení tetrarchie byl také předem jasně stanoven termín, kdy se augustové vzdají svého titulu a postoupí jej svým nižším spoluvládům.²⁶

²⁴ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 12.

²⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 34.
GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 226.

²⁶ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 12-13.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 34.

Nové rozdělení říše ještě nemělo znamenat faktické rozdělení impéria, přímo na čtyři pevně daná území, neboť každý augustus mohl zasahovat i mimo své území a Diocletian nadále zastával pozici nejmocnějšího vládce. Rozdělení moci a sféry vlivu bylo ustanoveno následovně: Diocletianus si ponechal východní části říše, jeho císařovi Galeriovi bylo přiděleno spravovat podunajské provincie od Norika až po ústí Dunaje. Maximianovi byla svěřena vláda nad Itálií, Afrikou, a Hispánií a jeho císařovi Constantiovi byla svěřena do moci území Galie a Británie, jež však předtím musel dobývat z důvodu uzurpace. Podle tohoto pozemského uskupení bylo sestaveno i seskupení „nebeské“, kde vedle ochranných bohů Jova a Hercula pro Constantia a Galeria vystupovali také Sol a Mars.²⁷ Tímto novým jevem, který předtím neměl obdoby, měla být odvozena legitimita, přispívající ke stabilizaci císařství. Vládci tímto na sebe a svoji moc vztahovali tradiční božské hodnoty, že jen pouze oni jsou schopni upravovat a udržovat řádné náboženské vztahy, že jen pouze oni znají správnou cestu a pravdu a jen oni ji mohou určovat. Tímto byl předurčen základní řád, v němž spočívalo veškeré společenské uskupení státu, jehož základem bylo po staletí předávané římské náboženství. Mohlo se zdát, že jen udržováním tohoto tradičního náboženského pojetí řádu, by bylo možné zaručit, aby bohové přinášeli blaho veškerému společenství. V manželském zákoně byl Diocletianem kupříkladu zdůvodňován starý zákaz incestu s tím, že závisí na božském přikázání, jež je ochraňováno císařem, aby bylo říši uděleno požehnání nebes. Ještě mnohem zřetelněji nejvyšší vládce tetrarchie vystupoval proti manicheismu, který dokonce považoval za nevhodný a škodlivý.²⁸ Toto náboženství, které na území římské říše proniklo ze sousední nepřátelské perské říše mohlo podle samotného Diocletiana představovat

²⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 13.

²⁸ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 40.

hrozbu pro říši a způsobovat značný neklid, proto proti němu musel zasahovat. „Nesmrtelní bohové ve svých představách milostivě určili, co je dobré a správné; nestavět se tomu do cesty a neprotivit se tomu je božské přikázání. Staré náboženství nesmí být novým haněno.“²⁹ Toto se stalo záminkou k tomu, aby nová náboženství jako například křesťanství, která se dopouštěla znevažování nebo napadání starých římských tradic a zvyků byla pronásledována. V celém impériu se vznikem tetrarchie bylo rozhodnuto o přiřazení jednotlivých bohů k vládnoucí rodině a tím také došlo ke vzniku tzv. státního kultu.³⁰

Nejpozději v okamžiku Ciceronova prohlášení, že „Římané se od ostatních národů odlišují především svým náboženským cítěním“, ³¹ tímto byly společné kultovní obřady všech obyvatel římské říše považovány za důležitý předpoklad pro další fungování a blaho státu.“ S tímto základním stanoviskem se spojovala co možná největší tolerance státu k soukromým náboženským a kultovním představám a praktikám jeho občanů. Toto vedlo ke vzniku nepřehledného množství kultů a filosofických směrů, které člověku svým působením slibovaly pomoc při překonávání životních obtíží, ale i které představovaly lidem jakousi nabídku určitých bohů, a vybíráno mezi nimi mohlo být na základě

²⁹ *Fontes Iuris Romani Anteiustiniani 2, 580. citováno z knihy* CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 14.*

³⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 13-14.*
PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou. Str. 232-233.*
ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance. Str. 24.*
TŮMA, Radek. *Diocletianova náboženská politika, velké pronásledování křesťanů. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.*
TŮMA, Radek. *Diocletianovy protikřesťanské edikty. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/galerius/galerius.php>>.*

³¹ *O povaze bohů 2, 8. citováno z knihy* CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 14.*

určitých kritérií, jako například; podle času, peněz a zájmů ale zároveň bylo umožněno provádět své kultické potřeby v jednom či více mysterijních společenství. Základním přesvědčením byl předpoklad, že neexistuje jen jedna cesta k pravdě.³² Výše uvedený základní požadavek státu po společném kultovním chování všech obyvatel říše se patrně vztahoval na císařský kult a ponechal vedle něj koexistujícím soukromým kultům veškerý prostor. V případě výskytu politických nesnází, byl panovníkem posílen nebo nově vytvořen důležitý základ státní existence, a to tím že všechny poddané vyzval, aby projevili svoji věrnost státnímu kultu, tedy státu. Teprve odmítnutím takového projevu hrozily jedincům nebo institucím sankce. U křesťanů byly občasné projevy zvykem. Jako komunita se sice hlásili ke státu a k císaři jak k Bohem zvolené autoritě, avšak striktně odmítali kultovní a náboženské obřady vůči císaři, jež vnímali jako *idolatrii* (modlářství).³³ Takto to bylo alespoň vnímáno vůdčími křesťany, kteří byli také někdy nazýváni církevními otci. Jejich naprosto nezpochybnitelným přesvědčením bylo, že existuje pouze jediný Bůh a proto pro ně, i jejich souvěrce odpadá volba i jiných bohů. Toto také někdy mohlo vést k otevřeným střetům a konfliktům s panovníky a ke vzniku následných opatření vůči náboženským skupinám.³⁴

Ti kdož zastávali nějakou významnou úřední funkci a byli křesťany, se museli zříci své víry, anebo odejít ze své funkce, toto opatření se týkalo i armády. Krátce po vydání prvního ediktu došlo dvakrát za sebou k zapálení císařského paláce, kvůli tomuto činu padlo podezření na křesťany, a jako odpovědi se jim dostali skrze Galeriovu nesnášenlivost

³² CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 12-13.

³³ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 41.

³⁴ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 14-15.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 24.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 226.

rozboření velkého nikomédského kostela, poprav mnoha křesťanských souvěrců a vydání dalších, ještě krutějších ediktů.³⁵

2.3 První Diocletianův edikt

První Diocletianův edikt byl všeobecně vnímán jako perzekuční edikt, i v případě, že Diocletianus odmítal jakékoliv prolévání krve a snažil se občas zmírňovat zuřivost svého spoluvládce. Galerius, který měl návrhy, aby byl neprodleně upálen každý, kdo odmítne obětovat bohům, se zasazoval o nepochybně přísné a citelné tresty postihující neoblomnost křesťanů. Zněním tohoto ediktu nejspíše bylo, že se nařizuje zboření všech kostelů do základů ve všech říšských provinciích a smrtícím trestem mělo být vyhrožováno těm, kdo by se odvážil svolat tajné shromáždění za účelem náboženských obřadů.³⁶ Dále bylo nařízeno pod pohrůzkou nejtěžších trestů, aby církevní starší a biskupové vydali posvátné knihy do rukou úředníků,³⁷ k tomuto účelu byli vybráni filosofové, na něž tímto byla uvalena tato nevděčná úloha řízená fanatickou horlivostí perzekuce; k vykonávání těchto kroků a úkonů museli pečlivě studovat podstatu a duchovní náplň křesťanského náboženství, a muselo jim být dále známo, že spekulativní poučky víry jsou patrně obsaženy ve spisech proroků a apoštolů a proto také nejspíše navrhovali veřejné a slavnostní pálení těchto spisů. Tímto ediktem také docházelo k okamžitému zabavení církevního majetku, jehož jednotlivé části byly prodány tomu, kdo nabídl nejvíce nebo přivtěleny k císařským nemovitostem, darovány městům a korporacím, nebo byly vydány

³⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 41.

³⁶ TŮMA, Radek. *Diocletianovy protikřesťanské edikty*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/galerius/galerius.php>>.

³⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 41.

napospas hrabivým občanům. V platnost tímto byla uvedena opatření na rušení křesťanských bohoslužeb a rozpuštění církevní správy, dále bylo uznáno za nutné postupovat s nejsnesitelnější tvrdostí proti neústupným jedincům, kteří ještě stále zavrhovali náboženské tradice Přírody, Říma a svých předků. Mužům ze svobodných rodin bylo zapovězeno pověřování čestným úřadem, otroci ztráceli jakoukoliv naději na svobodu a všechen lid byl zbaven ochrany zákona. V některých provinciích se však úředníci dokázali spokojit s tím, že jen zavřeli místo, které bylo určené k účelu konání bohoslužeb. Ale v jiných provinciích se však postupovalo dle úplného znění ediktu, tj. došlo k vysazení dveří, vynesení lavic a kazatelny byly spáleny, jako by to byla pohřební hranice, načež do základů bylo zničeno, vše co ze stavby zůstalo.³⁸

2.4 Další edikty

Bezvýznamné události v Sýrii a na hranicích Arménie, které byly potlačené na svém počátku, ale i přesto poskytly nepřátelům církve vítanou příležitost k obviňování, že nepokoje byly tajně podněcovány pletichami biskupů, kteří zapomněli na své projevy povolnosti a neomezené poslušnosti. Hněv a strach mohly následně Diocletiana přimět, k překročení hranice umírněnosti, kterou dosud zachovával, soustavně ovlivňován Galeriem v několika dalších krutých ediktech a nařízeních začal dávat najevo, aby se vymazalo samo označení křesťan. V prvním z těchto ediktů z roku 303 se nařizovalo provinciálním místodržitelům, aby dali zatknout všechny osoby duchovního stavu a aby tito zatčenci, byli vsazeni do vězení pro nejsprostší zločince. Tak se vězení brzy zaplnila mnoha biskupy, presbytery, jáhny, laickými kněžími a

³⁸ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Str. 116.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 40-42.

GRANT, Michael. *Římské císařové*. Str. 226.

zařikávači. V dalším ediktu, který byl vydán ještě také téhož roku, bylo přikázáno úřadům použít co nejpřísnějších prostředků k donucení výše uvedených vězňů, aby se zřekli nenáviděné víry a vrátili se ke vžitému klanění se bohům.³⁹ V březnu následujícího roku byl tento nemilosrdný rozkaz rozšířen vydáním nového ediktu, který byl uplatnitelný na všechny křesťany, kteří byli tímto podrobeni všeobecnému a krutému pronásledování.⁴⁰ Na rozdíl od dřívějších proti křesťanům mírněji postupujících nařízení, která vyžadovaly přímého a slavnostního svědectví žalobce, císařští soudcové nyní z povinnosti i ve vlastním zájmu, tímto získali záminku k vyhledávání, vyšetřování a mučení těch nejfanatičtějších věřících. Těžké tresty byly uloženy těm, jež by chránili pronásledované stoupence křesťanství před spravedlivým hněvem bohů a císařů. Ale navzdory krutým nařízením, se našli tací lidé pohanského vyznání, kteří i přes veškerou přísnost zákonů skrývali své přátele a příbuzné, což bylo úctyhodným důkazem toho, že toto náboženské pronásledování nemohlo změnit jejich přirozené postoje a city založené na lidskosti.⁴¹ (úplné znění je v kapitole 15.1.1)

2.5 Konec Diocletianovy vlády

Diocletianus po zveřejnění výše zmíněných ediktů, roku 305 se zřekl titulu *augusta*, jako by chtěl svěřit pronásledování a odpovědnost za vykonávání platnosti tohoto ediktu do rukou někomu jinému. Jeho druhové a nástupci, každý podle svého charakteru i povahy a také podle okolností, občas prosazovali tvrdé podmínky ediktů, občas úplně

³⁹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 44.

⁴⁰ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Str. 116.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 226, 239.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 40-42.

⁴¹ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Str. 117.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 40-42.

zastavovali jejich kruté uplatňování.⁴² O tomto období je možné utvořit si jasnou představu, jen v případě, když budeme odděleně sledovat postavení křesťanů v jednotlivých částech říše, během deseti let, které uplynuly od uplatňování prvních ediktů a konečným církevním mírem.⁴³

⁴² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 41, 44.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 36.

⁴³ GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Str. 117.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 15.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 45.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 233

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 24.

TŮMA, Radek. *Diocletianova a Maximianova abdikace*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.

3 KONSTANTIN I. VELIKÝ

3.1 Před nástupem na trůn

Konstantin I. Veliký - vlastním jménem Flavius Valerius Constantinus, v letech 306-323 spolucísař, od roku 323-337 již samovládce - se narodil 27. února někdy mezi lety 270 a 288 v Naissu, v Moesii (dnešní Niš v Srbsku). O tehdejší postavení jeho otce není nic známo, z důvodu nedostatku informací, jeho matkou byla Helena, která se údajně živila prostitucí, jež byla dcerou hostinského, jenž byl svým původem z Bithýnie nacházející se na jižním pobřeží Černého moře. O Konstantinovi se zmiňuje i byzantský mnich Zonaras, který žil ve dvanáctém století, na jedné straně Konstantina vychvaluje, jako „nejslavnějšího vládce mezi pravověrnými“, ale na straně druhé se docela nelichotivě vyjadřuje o jeho původu jako „vedlejším plodu erotických chtíčů“. Z těchto zmínek a narážek nejspíše jasně vyplývá, že Constantius a Helena nikdy nevstoupili do svazku manželského (Grant v díle *Římští císařové* udává, že nejspíše vstoupili do svazku manželského)⁴⁴. Nemusel to být nutně Helenin nízký a pochybný původ, při Helenině „způsobu živobyčí“ se také vlastně dalo očekávat, že by měla být ochotna ke všemu, čímž je zcela jasné, že její syn Konstantin bude diskreditován.⁴⁵ Konstantin jako nemanželské dítě nemohl být považován za legitimního dědice, tato skutečnost byla později zdůrazněna, především Julianem Apostatou, Konstantinovým synovcem. Tento císař, jehož vláda se pohybovala mezi lety 361-363, sám sebe považoval za přímého Constantiova dědice, protože byl potomkem z Constantiova legitimního spojení s císařskou dcerou Theodorou. A proto nepovažoval za právoplatného Constantiova

⁴⁴ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 234.

⁴⁵ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 56.

následníka trůnu Konstantina, nýbrž Julia Constantia, jež byl Konstantinovým nevlastním bratrem a otcem Juliana.⁴⁶

V okamžiku svatby Constantia s Theodorou, Helena Konstantinova matka nejspíše mizí z Constantiova okolí, přičemž není zcela jasné, zdali z donucení, nebo z vlastního rozhodnutí. I antičtí historici se zmiňují, že informace o Konstantinově matce se objevují až v okamžiku, kdy se Konstantin stává jediným vládcem říše. Konstantinovo dětství a mládí muselo být bez častých kontaktů se svojí matkou, což je možné odvodit ze skutečnosti, že Konstantin zcela neovládal řečtinu, svou mateřskou řeč, a proto také později musel při pobytech na řeckém východě využívat služeb tlumočníka. O Konstantinově dětství a mládí není bohužel nic známo, z tohoto důvodu je možná příznačné, že jsou u něj doložena pouze čtyři osobní jména, jakými byly: Gaius, Lucius, Marcus a Titus.⁴⁷ Dokonce ani Eusebius Konstantinův křesťanský životopisec a zároveň jeho současník, když se iniciativně chystal sepsat císařův životopis, se musel potýkat s tím, že neměl žádné informace nebo nejspíše neměl takové, jež by přesně zapadaly do jím vytvořeného idealizovaného obrazu. Ale i přes tuto nesnadnou skutečnost dokázal hrubě narýsovat vývoj Konstantinova života, způsobem, jež nejspíše převzal za starozákonních vyprávění o Mojžíšovi. Eusebius ve svých zjištěních věděl jen, že Konstantinovo dětství a mládí nejspíše probíhalo u spoluvládců jeho otce. Svého otce Konstantin zřejmě poznal až v okamžiku, když společně s Diocletianem táhl Palestinou s cílem potlačit povstání v Egyptě, které zřejmě probíhalo v roce 296. K tomuto bylo Lactantiem ještě dodáváno, že v této době probíhala Konstantinova služba u Galeria,

⁴⁶ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 20.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 34.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 229, 234, 246.

⁴⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 20.

kde měl údajně sloužit jako jeden z velitelů císařského jezdeckva. Když roku 305, oba augusti jak Diocletianus, tak Maximianus odstoupili, následně na tuto akci Constantius s Galeriem obdrželi výsostný titul augustus, a údajně v této době se Konstantin připojil ke svému otci na pomoc při výpravě do Británie. Zde podnikli otec a syn společnou vojenskou výpravu proti Piktům a Skotům, na jejímž konci 25. července roku 306 v Eboracu (dnešní York v Anglii) Constantius vážně onemocněl a zemřel.⁴⁸

3.2 Počátek vlády

Nejspíše ještě v den Constantiovy smrti, byl Konstantin provolán svým vojskem za augusta.⁴⁹ Což by se dalo označit, jako důkaz selhání Diocletianova tetrarchického systému. A to zejména na skutečnostech neochoty všech augustů vzdát se moci, bez větších obtíží, jak to bylo původně zamýšleno a uskutečněno samotným Diocletianem. Neúspěch tohoto systému byl způsoben také tím, že někteří augusti měli syny, kteří se s postupem času, začali klonit spíše k postupu dynastického nástupnictví, než aby bylo vyhodnocováno a voleno z nejlepších nástupců. Samotný výběr těch, kteří byli považováni údajně za nejlepší, měl tento systém ideologicky podporovat, se neprosadil u určitých skupin, které se častěji spoléhali na kontinuitu rodinné tradice. Avšak v rámci tetrarchie bylo Konstantinovo provolání augustem považováno spíše za uzurpaci. I Konstantin dal svého právě zesnulého otce, podle starobylých a staletých tradic, přijmout mezi bohy. Zatímco tělo zemřelého nechal spálit na hranici, tak nařídil, aby byl vypuštěn orel k nebesům, Konstantin se řídil touto tradicí, která měla symbolizovat nanebevstoupení

⁴⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 15, 16-21.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 45-46, 47.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 229, 234-237, 246.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 24-25.

⁴⁹ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 56.

zemřelého. Constantius se tak stal jedním z bohů a Konstantin jeho božským synem. O tomto činu se křesťanští dějepisci moc nezmiňují, až na pár výjimek o následném umožnění praxe křesťanského kultu, dokonce ani Eusebius, který zaznamenává sebenepatrnější prokřesťanský čin, o tomto pohřebním rituálu zarytě mlčí.⁵⁰

Při mocenských sporech, které následovaly po uzurpaci sice docházelo k uzavírání dočasných a účelových aliancí, které však ve své podstatě a ve svém cíleném účinku měly spět k samovládě. Avšak jednotliví uchazeči o moc se lišili energičností, s níž se prosazovali a ochotou spojenou se snášením rizika při schopnosti vysoké výbojnosti. V tomto Konstantin, který prozatím ovládal jen Británii, Galii a Hispánii, začal dalece své konkurenty převyšovat. Constantiovou smrtí se automaticky Galerius stal nejvýše postaveným augustem, a dosavadní Constantiovi podřízený spoluvládce Severus, se tak měl automaticky posunout do postavení druhého augusta. Mezitím Konstantin požádal Galeria, aby jím byl uznán za spoluvládce, aby byly udrženy alespoň částečně poslední zbytky tetrarchie, tak Galerius Konstantina uznal jako Severova caesara, a to z důvodu že neměl žádnou velkou naději, aby mohl dát Konstantina odstranit, aniž by přitom nevynaložil vysilující úsilí. Ale i tento kompromis, měl bohužel jen krátké trvání. Vládce Galerius, který se nikdy nenacházel v hlavním městě, se rozhodl omezit počet praetoránských kohort – císařské osobní stráže. Výše zmíněná vojenská složka po této události povstala, a s podporou senátu za souhlasu obyvatel města, poté společně prohlásili Maxentia augustem. Tímto se podle práva syn bývalého augusta Maximiana a současně manžel jedné z Galeriových

⁵⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 21-22.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 46, 47.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 246.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 24-25.

dcer, stal 28. října 306 augustem, k čemuž byl oprávněn úplně stejně, jako Konstantin.⁵¹ Pokud vezmeme v úvahu Konstantinovu uzurpaci vzhledem k Diocletianově koncepci, tak Maxentiovým uzurpačním činem se tato koncepce zcela rozpadla. A právě tímto povýšením již v římské říši existovalo pět jednotlivců, kteří se cítili být oprávněni, k zásahům do osudů celé říše. A to z nespokojenosti s vládou jen ve své části říše. Římská říše se proto potýkala s problémy týkajícími se rozdělení moci, jelikož tu byli augusti Galerius a Severus i „samozvaní“ augusti Konstantin s Maxentiem, a samozřejmě také pátý augustus Maximianus. Maximianus byl císařem první tetrarchie, který roku 305 odstoupil společně se spoluvládce Diocletianem,⁵² ale nyní se rozhodl vrátit do vysoké říšské politiky. Maxentius byl Galeriem prohlášen za nepřítele státu a Severus přijal úkol, s tímto spojený, aby zničil Maxentia, proti němuž při vojenských potyčkách jako vojevůdce neuspěl. Avšak poté byl Severus Maxentiovým otcem, Maximianem zajat a zardoušen,⁵³ přičemž Maximian tímto sledoval pouze své vlastní sobecké zájmy. Maximianus, kterému se jeho vražedné dílo zdařilo, se roku 307 setkal s Konstantinem v jeho hlavním městě, kterým bylo Augusta Treverum (dnešní Trevír), a tam mu přislíbil svou dceru Faustu za ženu.⁵⁴ A pravděpodobně 25. prosince 307 ve městě Arelate (dnešní Arles), byl Konstantin konečně prohlášen augustem. V následující době nevyšel Maximianovi jeho plán odstranit Maxentia, ale nebyl jediný, kdo se o toto pokoušel, neboť Galeriov plán také nesklidil žádné úspěchy. Tyto marné pokusy vedly pouze k upevnění Maxentiova postavení v hlavním městě. Aby se přes tyto nesnáze dosáhlo politické stability, pokoušel se Galerius prosadit

⁵¹ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 56.

⁵² ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 55.

⁵³ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 242.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 57. (zde je uveden jako strůjce léčky a vrah Maxentius).

⁵⁴ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 58.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 231.

nový pořádek na základě autority bývalého augusta Diocletiana, který již tou dobou žil jako soukromá osoba, mimo politiku říše ve svém paláci ve Spalatu (dnešní Split).⁵⁵

3.3 Carnuntská konference - Konstantinův spor s Maximianem, Maxentiův spor s Alexandrem

Na základě Diocletianova následného rozhodnutí byla koncem roku 308 svolána do Carnunta (dnešní Bad Deutsch-Altenburg nacházející se poblíž Vídně) císařská konference, dle jejího výsledku byla opět ustanovena tetrarchie podle Diocletianova vzoru. Licinius⁵⁶ se tímto měl stát na základě Galeriova přání augustem na západě, čímž by nahradil zavražděného Severa. A samotný Galerius se měl stát vůdčím augustem vládnoucím ve východní polovině říše. Konstantin se tímto měl stát nižším spoluvládce Liciniovým a Maximinus Daia⁵⁷ nadále zůstal caesarem Galeriovým. Řešení této patové situace spočívalo na předpokladu Maximianova znovu odstoupení, na Maxentiovou uzurpaci nebyl brán žádný zřetel, ale namísto ustanovení původního počtu a smlouvaného složení vlády bylo konečným výsledkem zhoršení celkové politické situace. Pro Maxentia tento výsledek nemusel být vůbec rozhodující, kdyby se konfliktem v Africe nesetkal s odmítnutím věrnosti vojska, které nadále zůstávalo loajální Maximianovi, jeho otci. Když se Maxentius rozhodl tuto situaci řešit a pokoušel se v této diecézi zakročit,

⁵⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 22, 26.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 45, 47-50.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 226, 230-231 239, 241-242, 243-244, 246.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 25.

⁵⁶ Licinius, Konstantinův protivník i spoluvládce mezi lety 308 a 324, kteří se společně dohodli na znění Ediktu milánského.

⁵⁷ Synovec vládce Galeriana v postavení caesara. V době smrti svého strýce prohlášen augustem, spoluvládce a Liciniův protivník ve východní části říše, zatvrzelý „křesťanobijec“.

nechal se zdejší provinciální správce Alexandr provolat svým vojskem do hodnosti augusta. Ani Maximinus Daia nepochodil, kvůli Konstantinovu neporozumění a neochotě se vzdát titulu augusta. Takže namísto původních čtyř se roku 310 objevilo sedm augustů prahnoucích po moci, Maximinus Daia v Sýrii, Galerius v Thrákii, Licinius v Panonii a Raetii, Konstantin společně s Maximianem v Galii, Maxentius v Itálii a Alexandr v Africe.⁵⁸ Mezitím Konstantin a jeho vojsko vedli války proti Frankům, během nichž mimo jiné bylo zničeno i území Brukterů, které se nacházelo východně od řeky Rýn, v této bitvě bylo zajato mnoho nepřátel jako rukojmí, na jejichž základě si Konstantin vymohl mír.⁵⁹ Poté byla posílena hranice podél Rýna, převážně zvětšením říčního loďstva a znovuvybudováním soustavy pevností na jeho západním břehu. V této době se Konstantinovi donesla zpráva, že se jeho tchán Maximianus zmocnil válečné pokladny, která se měla nacházet touto dobou v Massalii (dnešní Marseille), Maximianus se na základě tohoto činu již potřetí provolal ve městě Arelate císařem. Konstantin považoval Maximianovo prohlášení se císařem za hrozbu, spěšným pochodem odtáhl do jižní Galie, aby donutil Maximiana ke znovuodstoupení, a ten byl nejspíše kvůli Konstantinově tažení nalezen oběšený ve svém stanu. Jeho smrt až na pár kolujících legend zůstala neobjasněna.⁶⁰ Konstantin, který prohlásil mrtvého Maximiana za nepřítele, se poté vzdal dynastické ideologie tetrarchického systému a namísto toho začal prosazovat svůj původ od Claudia Gothica,⁶¹ jenž byl římským císařem mezi lety 268-270. Přibližně

⁵⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 26.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 59.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 244.

⁵⁹ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 246.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 103.

⁶⁰ *Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků*. Str. 96-97.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 58-59. (Nejasnost ohledně místa Maximianova úmrtí).

⁶¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 51.

ve stejnou dobu se Maxentiovi podařilo odstranit soka Alexandra⁶², čímž získal zpět kontrolu nad Afrikou, římskou obilnicí.⁶³

3.4 Konstantin proti Maxentiovi - boj o západní polovinu říše, vpád do severní Itálie

Galerius, který 30. dubna 312 objasnil náboženské motivy pronásledování křesťanů a krátce po vydání svého tolerančního patentu zemřel, stalo se tak již v měsíci květnu. Po jeho smrti bylo jeho území rozděleno mezi Licinia a Maximina Daiu, a to tím způsobem, že i s armádami vypochoďovali ze svých rezidenčních měst a setkali se na Bosporu, který od té doby tvořil hraniční pásmo jejich území.⁶⁴ Mezi zbývajícími čtyřmi vládci se vytvořily vzájemné aliance, které měly zaručit úspěch jedné skupiny soupeřící s těmi druhými. Tato spojení vypadala následovně, Maximinus Daia se spojil s Maxentiem, zatímco Licinius usiloval o sblížení s Konstantinem, který tuto nabídku velmi rád přijal a jako protislužbu a součást dohody mu nabídl svou nevlastní sestru Constantii. Ale skutečnost dohody mezi Konstantinem a Liciniem, ale i mezi Maxentiem a Maximinem Daiou, se zdála být bezvýznamná, a to z důvodu absence zásahů do událostí, které se děly v západní polovině říše, kde mezitím probíhalo střetnutí mezi Konstantinem a Maxentiem.⁶⁵ Tento konflikt nemusel být nutně způsoben jakýmkoliv prahnutím po územních ziscích, ale spíše jej způsobila urážka Konstantina, když Maxentius nechal odstranit všechny Konstantinovy sochy na celém území

⁶² ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 59.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 244.

⁶³ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 26-27.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 48-51.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 231, 239, 244, 246-247, 253, 257-258.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 25.

⁶⁴ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 253-254, 258.

⁶⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 35.

hlavního města a nechal razit své vlastní mince na svém území,⁶⁶ což pochopitelně vedlo k zahájení občanské války.

Roku 312 se Konstantin chopil iniciativy, a rozhodl se vytáhnout do boje proti Maxentiovi, o což se před ním zcela neúspěšně pokoušeli i předchozí augusti Severus a Galerius. Maxentius ovládající části římské říše, které byly považovány za vlastní jádro státu, jmenovitě Itálii, na jejímž území vybudoval mocenskou základnu a Afriku, jež této mocenské základně poskytovala obrovské zásoby obilí. A Konstantin vpadající do severní Itálie, musel překonávat velké překážky v podobě bitev o města: Segusio, Turín, Veronu a Aquileiu, a to jen proto, že z těchto měst se Maxentiovou zásluhou staly pevnosti. Konstantin při dobývání některého z těchto měst, konkrétně Aquileie projevili shovívavost, avšak zdaleka ne všechna z jím dobývaných měst se mohla těšit z této jeho vlastnosti. Obyvatelé měst Segusio a Verona rozhodně takové štěstí neměli,⁶⁷ Konstantin se těchto dvou měst zmocnil pomocí dlouhého obléhání a pomocí strategie vyhladovět jejich obyvatele. Tímto byla úspěšně dokončena první důležitá fáze Konstantinova tažení do Říma, již bylo nutné uskutečnit. Část těchto bitev nechal zvěčnit na svém později vybudovaném triumfálním oblouku, avšak cestou do Říma i Konstantin utrpěl nějaký nezdár v podobě porážky, bohužel není známo kde. Vše začalo záviset pouze na rozhodujícím střetnutí o Řím, Konstantinovo strategické postavení se začalo postupem času zhoršovat, a každým dnem pobytu na nepřátelském území se jeho naděje na vítězství začaly snižovat. Jak vyčerpávající může být zdoluhavé obléhání, se ukázalo u obléhání města Verony. A dobývání hlavního města muselo být zcela jistě složitější, obzvláště poté co Maximianus nechal opravit opevnění z období vlády Marca Aurelia, a sám Maxentius se na obléhání Říma

⁶⁶ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 244.

⁶⁷ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 244-245.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 103, 105, 107-110.

připravil, tím že nechal do města dovézt a nashromáždit velké zásoby afrického obilí.⁶⁸

⁶⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 29, 35-36.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 51-53.

GRANT, Michael. *Římsští císařové*. Str. 239-240, 244-245, 247, 253-254, 257-258.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 25.

3.5 Konstantinovo božské vidění a bitva u Mulvijského mostu

V této situaci potřeboval Konstantin i jeho vojsko nějaký povzbuzující prostředek, vidinu vojenských úspěchů a vítězství. Proto se Konstantin obrátil na haruspiky, jejichž služeb využil, avšak ti mu bohužel nepředvídali žádná znamení, která by se pro jeho situaci vyjadřovala příznivě, proto výsledek tohoto média přijal jako nedostačující a zaujal vůči němu odmítavý postoj. A proto se sám Konstantin snažil poohlédnout po jiném prostředku, který by mu mohl zajistit snadný průběh bitvy a konečné vítězství, a jak se zdálo, nejspíše jej i našel v podobě křesťanského Boha. Po tomto svém usilovném hledání se snažil o navazování spojení s Bohem, a ve snaze získat od tohoto „všemohoucího“ Boha a přijmout jakákoliv pozitivní a spásná znamení, a těch se mu i údajně dostalo před bitvou u Mulvijského mostu.⁶⁹ Za toto znamení bývá tradován světelný kříž na obloze v blízkosti Slunce a nápis v řečtině „*V tomto znamení měj vítězství*“⁷⁰ v době někdy kolem poledne. Po tomto údajném znamení se stalo něco zcela jistě neočekávaného. Maxentius opustil i se svým vojskem zázemí opevněného města a rozhodl se pro otevřený boj. Tento čin si lze z určitého hlediska vyložit, jako přehnanou sebedůvěru a víru ve vítězství, způsobenou vědomím o převaze oproti Konstantinovu vojsku. Tímto se Konstantinovi dostalo jediné šance, jak ukončit toto tažení s možným válečným úspěchem. Při první srážce s Maxentiovým vojskem u místa zvaného *Saxa Ruba* (Červené Skály), které se nachází 13 kilometrů severně od hlavního

⁶⁹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 37.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 111-112.

⁷⁰ Eusebius z Kaisareie. *Život Konstantinův* 1, 28. Citováno z knihy CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 37.

města, se Konstantinovi podařilo zvítězit. Maxentius se svým vojskem byl poté nucen se začít obracet zpět k Římu, a v jeho naprosté blízkosti se udála rozhodující bitva, tato bitva vešla do historie jako bitva u Mulvijského mostu, kterou můžeme označit, jako rozhodující okamžik Konstantinova triumfálního vítězství nad Maxentiem. Maxentius, který po porážce svých elitních oddílů, nejspíše i své tělesné gardy, se Konstantinovi vzdal, avšak jistě nešťastnou náhodou byl shozen svým koněm do Tibery, v níž utonul.⁷¹

3.6 Situace po Konstantinově vítězství nad Maxentiem - stavba vítězného oblouku

Vzhledem k Maxentiově smrti tato bitva byla považována za triumfální okamžik Konstantinova života, vítězství Konstantina a jeho boha. Ale přitom není důležité, jak byl tento bůh vnímán Konstantinem nebo v co Konstantin věřil, ale za naprosto rozhodující věc, bylo považováno, že si jej Konstantin zvolil za svého pomocníka. Tento Bůh a kult jeho následovníků byl rok předtím uznán Galeriem za legální. Galerius svým konáním měl snahu křesťany vyzvat, aby spolupracovali a podporovali stát v jeho osobě a následné blaho říše. Připravenost křesťanského Boha byla údajně doložena tím, že byl posléze podpořen stát v Konstantinově osobnosti. Současně došlo k jeho náhlému vstupu na veřejnost, která jej

⁷¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 37, 38.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 53-54.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 245, 247, 254.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 110-112.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 223.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 25, 36.

někdy označovala bohem války. A v pozdější době se začal objevovat Kristův monogram a to na císařských helmách, na medailonech, na jejich zadní straně jsou zobrazeni vojáci společně s Victorií, bohyní vítězství, což bylo považováno za znamení války a úspěchu.⁷² Při pochodu hlavním městem bylo neseno vítězné kopí, na jehož konci byla nabodnuta Maxentiova uťatá hlava, k této příležitosti nechal Konstantin vylovit tělo svého protivníka z vln Tiberu. Po tomto velikém vítězství, se nechal Konstantin oslavovat jako osvoboditel Říma, obnovitel svobody římského národa i celého Římanům známého světa. A nakonec také jako obnovitel míru, klidu a bezpečnosti. Nápisy, jež bylo možno vidět především na triumfálním oblouku, který mu věnoval senát a lid římský a jenž byl slavnostně zasvěcen za příležitosti oslav desátého jubilea vlády roku 315,⁷³ oslavovaly Konstantina, tímto textem:

„Císaři (=Imperator Augustus) Flaviu Constantinovi, Největšímu (=Maximus), Bohu oddanému (=Pius), Štěstěnou obdařenému (=Felix), Požehnáním nesoucím (=Augustus), senát a s ním lid římský zato, že díky vnuknutí Boha a své mysli ve spravedlivém boji ztrestal v pomstě za stát v jediné chvíli tyrana a všechny jeho spřežence, kázal postavit tento oblouk pamětihodný jeho slavné triumfy.“⁷⁴

Maxentius, který byl v této bitvě definitivně poražen, upadl do tzv. *damnatio memoriae*, což znamenalo, že jeho jméno již nesmělo být

⁷² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 69.

⁷³ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 38-39.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 53-54.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 247, 249, 251.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 223.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 25.

⁷⁴ *Corpus Inscriptorum Latinarum* 6, 1139 resp. Dessau 694. Citováno z knihy

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 39.

zmiňováno, jako by nikdy vůbec neexistoval. Ale i přesto někdy byla nutná formulace, v níž by bylo zmíněno Maxentiovo jméno, sice nepřímou, avšak aby to bylo pro veřejnost naprosto srozumitelné. Chvalořečník, který pronesl roku 313 oslavnou řeč císaři, se musel zákonitě potýkat z výše uvedenou komplikací, ale naštěstí se mu ji podařilo vyřešit tradičním způsobem. Namísto jména mrtvého protivníka bylo použito negativních atributů, jež se obvykle užívaly, jako například: „ono monstrum“, „Pošetilé a neužitečné zvíře“, „otrok oblečený do purpuru“ nebo zcela naprosto obecně jako „nepřítel státu“. Kancelář císaře Konstantina se při zmínce Maxentiova jména, shodla na termínu „uzurpátor“, když potřebovala zmiňovat osobu, jejíž existenci nebylo možno potvrdit. Výše uvedený termín byl použit, a v této podobě byl umístěn na triumfální oblouk a do textů zákonů.⁷⁵

3.7 Konstantinův vztah k náboženství (mezi pohanstvím a křesťanstvím)

V tuto dobu si Konstantin pospíšil, aby projevil jakýkoliv vděk svému Bohu, což bylo jak se ukázalo, naprosto obvyklé a očekávané. Bylo to učiněno konvenčním způsobem tehdejší doby. Jen v těchto nábožensky motivovaných záležitostech projevovali křesťanství životopisci takovou přehnanou píli ve sběru informací, jako kupříkladu o výstavě kostelů. Již před rokem 315 muselo dojít k první donaci, a to zřejmě v podobě Lateránské basiliky v Římě, která se nacházela v místě bývalých kasáren. V této době vešla ve známost i bazilika sv. Petra, k jejímuž vybudování došlo někdy mezi lety 324 a 326 na místě zvaném *ager Vaticanus*. Četné kostely, které byly vybudovány anebo finančně podporována jejich činnost a existence, na popud samotného Konstantina anebo některého

⁷⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 39.

z jeho rodinných příslušníků měli dokládat císařovu zbožnost a zároveň i státní zájem ohledně jejich fungování.⁷⁶ Zároveň dokládaly Konstantinovu štědrost a jemu vlastní estetické cítění, i v tomto ohledu se chtěl Konstantin předvést jako Augustův důstojný nástupce, jenž ve svých *Res gestae* zmiňuje, že jeho zásluhou byla v roce 82 v Římě obnovena svatyně. V tomto ohledu měl být jako výraz vítězství nad protivníkem Maxentiem zbudován triumfální oblouk, o jehož výstavbě bylo rozhodnuto senátem, který nechal vybudovat o tři roky později po této vítězné události, na místě zvaném *via sacra*, nacházejícím se mezi Koloseem, Palatinem a Forem Romanem.⁷⁷

Tento triumfální oblouk byl kdysi označován za muzeum oficiálního římského umění, a to z důvodu, že v sobě spojuje mnoho architektonických prvků pocházejících z různých období. Společně s reliéfy a dekorativními prvky Konstantinovy doby, bylo nejspíše použito i starších stavebních prvků, pocházejících z dob: Traiana, Hadriana a Antonia Pia. Části, které svojí architektonickou podobou pocházely z Konstantinovy doby, které v sobě zobrazují rozhodující okamžiky, jež měly vést k vybudování tohoto vítězného památníku. Památník na svém začátku zobrazuje odchod vojska, poté následuje ukázka obléhaného města (za které je zřejmě považována Verona), následuje Konstantin stojící uprostřed v hloučku obklopen svými vojáky převyšující je o velikost své hlavy. Dále zobrazuje bohyni vítězství pokládající mu na hlavu věnec,

⁷⁶ TŮMA, Radek. *Areiova rehabilitace, Constantinova hmotná a legislativní podpora církve*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

⁷⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 39.
ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 54, 57.
GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249, 251.
ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 31.

poté následuje bitva u Mulvijského mostu, kde je Konstantin opět vyobrazen ve společnosti tradičních božstev, kterými byli: Victoria, Virtus, Roma a nejspíše i říční bůh zosobněné řeky Tibery. A kruh je uzavřen vjezdem Konstantinova vojska společně s císařem do hlavního města, ke dni 29. října 312. Krom výše uvedených božstev je na triumfálním oblouku zobrazen i sluneční bůh, jenž pozičně zaujímá přední místo, kterého nejspíše můžeme považovat za nejvyššího boha.⁷⁸

3.8 Konstantinův vztah k pohanskému náboženství

Naprosto důležitým náboženským mezníkem, byla změna obsahové náplně vyjádření se o bohu a o jeho vnímání jako vyšší bytosti. Jestliže dříve byl nejvyšším bohem Sol, nyní byl za něj považován Kristus, ať už bylo Konstantinovo chápání jeho božské podstaty jakékoliv. Můžeme se pouze přít a dohadovat, jakým způsobem bylo toto božstvo spojené s představami, které byly dlouho předtím rozšířeny v římské říši. Orientální božstva nebes a slunce, jako byl například *Sol invictus*, který byl povýšen na post římského boha za vlády císaře Aureliana, jenž vládl v období mezi léty 270 a 275, byla nejspíše výsledkem teologického vývoje, v jehož průběhu se bůh slunce stal všemohoucím božstvem, které svou přítomností a životní silou prostupuje celý širý svět, toto božstvo bylo spojováno s monoteistickou tendencí tehdejší filosofické osvěty. Tento nepojmenovatelný bůh, jenž stál za všemi postavami bohů, pro

⁷⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 27, 47.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 51.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 249.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.

keré měl antický lid nespočetně mnoho jmen, byl nazýván i vnímán jako „nejvyšší bůh“ nebo „nejvyšší božstvo“. „*Kdo to je, bůh věčnosti, jenž věčnost vytváří (a) ve věčnosti vládne? Jeden nesmrtelný bůh.*“⁷⁹ V závislosti na tomto výše uvedeném vývoji, začala převládat představa, že (mužské) zosobněné slunce je veškerenstvo, a Sol slunečním bohem, jenž v sobě přijímá a zosobňuje všechny nebo alespoň více bohů, z císařské doby a veškerého římského světa. Slunce nepředstavovalo jen nebeské těleso nebo prvek zosobněný v materiálním světě, nýbrž v něm bylo spravováno přímé zjevení nejvyšší bytosti, nebo přítomnosti v zastoupení všech bohů. Konstantin i se svým slunečním bohem byl oslavován chvalořečníkem z Autun.⁸⁰ Sluneční bůh, jako nejdůležitější božstvo, byl zobrazován na stavbách i mincích Konstantinovy doby a ještě dlouho po ní. Bůh Sol je často zobrazen na reliéfních deskách Konstantinova triumfálního oblouku, a to dokonce čtyřikrát, z toho dvakrát v císařově přítomnosti. Tento sluneční bůh byl bohem mnoha rysů, z nichž některé bylo možno pochopit křesťansky. V tomto ohledu bylo nepochybně docela lehké přesvědčit císaře, že tento nejvyšší bůh, který jím byl dosud pokládán za boha zosobňujícího slunce, je vlastně sám Ježíš Kristus, který se slunečnímu bohu velmi podobal. Toto nemuselo pro Konstantina představovat žádný problém, pokud ostatní v tomto mohli spatřovat i jiné bohy, ale za důležité bylo považováno, že všichni poddaní projevovali úctu jedinému bohu.⁸¹

⁷⁹ *Papyri Graecae magicae*. citováno z knihy
CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*.
Str. 47.

⁸⁰ Nejspíše se jedná o Eumenia, který byl hlavou (ředitelem) autunské školy.
CLARK, Victor. General literary sources. [on-line], [vyhledáno dne 26. 04. 2013]. Informace
byla nalezena na serveru:
<<http://www.constantinethegreatcoins.com/Constantine/Sources.html>>.

⁸¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*.
Str. 27, 47-48.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 51.

3.9 Licinius - Konstantinův soupeř i spoluvládce

Licinius – Konstantinův spoluvládce mezi lety 308 a 324, jenž se narodil asi kolem roku 250 a zemřel roku 325, byl synem dáckého rolníka (*Ripensis*, Horní Moesie). Přítel a blízký druh císaře Galeria, který byl roku 297 mimořádně vyznamenán při svém tažení proti perské říši, v závislosti na tomto svém vyznamenání získal vyšší velitelské místo na Dunaji. V době Diocletianovy adopce převzal jím vytvořené označení Jovius, ale stále byl znám jako Valerius Licinius Licinianus. Než se roku 307, uskutečnil Galeriovův neúspěšný vpád do Itálie, jenž měl v úmyslu sesadit zdejšího uzurpátora Maxentia, Licinius v této době byl jedním ze dvou důstojníků, kteří byli vysláni do hlavního města ve snaze vyjednávat. Na carnutském setkání, jež se konalo roku 308 byl Liciniovi nabídnut titul augusta společně s mnohým územím, jež zahrnovalo podunajské provincie a Balkán i s provinciemi, které byly stále ještě v Maxentiově držení, kterými byly: Itálie, severní Afrika, Hispánie.⁸² Povýšení Licinia však bylo možné vnímat jako výsměch, a to zejména vůči Maximinu Daiovi a Konstantinovi, s jehož sestrou byl zasnouben. Avšak Galerius příštího roku zemřel, čehož výhodně využil Maximinus Daia dobytím Malé Asie, dříve než to udělal sám Licinius. Poté byla mezi nimi uzavřena dohoda, v níž se ustanovila demarkační linie oddělující oba kontinenty, která byla oběma považována za hranici jejich území.⁸³ Tato dohoda však neměla dlouhého trvání. Na přelomu let 312 a 313 se v zimních měsících Maximinus přeplavil přes Bospor do Thrákie, ale jeho útok byl Liciniem zmařen u města *Campus Serenus* (dnešní Tziralum, Corlu), kde byl

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.

⁸² CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 49.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 253.

⁸³ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 253-254, 258.

poražen a poté nucen stáhnout se do Tarsu, jenž se stal místem jeho posledního odpočinku. Poté Licinius získal příležitost, zbavit se všech osob spřízněných s původní (Diocletianovou) císařskou rodinou, které by se později mohly stát hrozbou pro samotného Licinia, a to včetně Maximinových dětí, Diocletianovy dcery a vdovy Priscy, a také Galeriovy vdovy a syna. O moc v římské říši se od nynějška dělili pouze Konstantin s Liciniem. Začátkem roku 313 byla Liciniem v Mediolanu slavena svatba s Konstantinovou nevlastní sestrou Constantií. A ještě téhož roku v červnu se navrátil do Nikomédie, kde jím byla zveřejněna listina udělující křesťanům svobodu vyznání dle znění milánského ediktu. Poté jím byl uznán Konstantinův požadavek, jenž Konstantinovi umožnil zaujmout místo staršího augusta výměnou za oprávnění vydávat ve své části říše zákony.⁸⁴

⁸⁴ CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 26, 35, 49-50.

ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 49-50, 52, 53-54, 55-56.

GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 239, 246-247, 249, 253-254, 256, 257-258.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. Dějiny Byzance. Str. 25, 36.

3.10 První a druhá občanská válka

Mezitím Konstantin jmenoval svého švagra Bassiana caesarem a správcem Itálie a podunajských provincií, což se nelíbilo Licinioví, který se domníval, že Konstantin jej na toto místo dosadil pouze jako svou loutku, a roku 314 byl Bassianus Liciniem naveden, aby se proti Konstantinovi vzbouřil. Tento akt se stal důvodem války mezi oběma císaři, v níž byl Licinius u Cibalae (Vinkovci) nacházejícím se v Panonii, Konstantinovým početně slabším vojskem poražen, čímž byl nucen ustoupit do Hadrianopole (Edirne), kde prohlásil císařem západu Konstantinova konkurenta Aurelia Valeria Valenta augustem, který byl velitelem Licinových vojsk na hranicích dolní Moesie.⁸⁵ U *Campus Ardiensis*, v místě kde se opět konala bitva mezi oběma císaři, jejíž výsledek byl sice nerozhodný, ale tato bitva nakonec změnila územní poměr říše. Po této bitvě byl Valens Konstantinem popraven, s tímto Konstantin získal vládu nad podunajskými a balkánskými provinciemi s výjimkou Thrákie. Licinioví byla nadále ponechána plná svoboda jednání v jeho části říše, a na znamení zdánlivého usmíření roku 317 došlo v Serdice (Sofie), ke jmenování tří nových caesarů, jimiž byli Konstantinovi synové Crispus a Constantinus II. a Liciniův syn, který byl stejného jména jako jeho otec.⁸⁶ Tímto došlo k odvrácení další občanské války, avšak nadále docházelo k ochlazení vypjatých vztahů mezi oběma císaři. Což bylo možno dokázat na Konstantinových pozitivních projevech vůči křesťanům, kdežto u Licinia došlo k diametrální změně názoru ohledně spolupráce s touto komunitou. Proto se roku 320 a 321

⁸⁵ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 56.
GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 254.

⁸⁶ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 59.
GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 254.

Licinius snažil protlačit církevní vliv a moc ve státě pomocí souhrnných opatření, skrze něž došlo k zákazu synod, omezení kněžské činnosti a vyloučení křesťanů z úředních míst. A nejen tyto rozdíly ohledně vnímání křesťanské komunity se rozvinuly ve vleklý spor, ale také každoroční obsazování funkcí úřadů konzula, na které Konstantin dosadil své syny. Licinius toto považoval za nepřijatelné, neboť nedošlo k dohodě obou vládců ohledně obsazení těchto pozic. Aby toto bylo Konstantinovi oplaceno, tak roku 322 Licinius vydal rozhodnutí, ve kterém ustanovil ve východní části říše sebe a své syny do pozic konzulů. Tento Liciniův krok způsobil vznik další občanské války, ještě téhož roku bylo Konstantinem uskutečněno tažení proti Gótům, jež soustavně napadali balkánské provincie ve východní části říše. Ikdýž podle dříve uzavřené smlouvy z roku 314 bylo toto jednání přípustné, Licinius tento akt považoval za porušení vzájemné smlouvy, a proto začátkem roku 324 si obě strany vyhlásily válku.⁸⁷

Liciniova hlavní vojenská základna byla zřízena v Hadrianopoli, kde bylo připraveno vojsko o 150 000 pěšácích a 15 000 jezdcích, dále jím byla zřízena námořní flotila kotvící v Helespontu o počtu 350 lodí, pod vedením generála Abanta. Konstantin si zřídil svou vojenskou základnu v Thessalonice, kde bylo přítomno vojsko o 120 000 válečných lodích a 2000 přepravních lodí, nad nimiž bylo svěřeno velení Konstantinovu synovi Crispovi. 3. července 324 v bitvě u Hadrianopole⁸⁸ byl Licinius poražen, což v konečném výsledku vedlo ke stažení jeho vojsk

⁸⁷ CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 50-54.

ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 55-56, 59-60.

GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 247, 254-255.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. Dějiny Byzance. Str. 25.

⁸⁸ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 60.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 66-71.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 271-273.

z evropského kontinentu, kde zůstal v jeho držení pouze Byzantion i jeho loďstvu byly uštědřeny nemalé ztráty v oblasti Helespontu. Z důvodu vojenského neúspěchu na obou frontách, se musel Licinius stáhnout i z poslední državy, kterou měl na evropském kontinentu a 18. září 324 byl v bitvě u Chrysopole svým protivníkem Konstantinem definitivně poražen. Krátce po této události unikl do Nikomédie, kde byl Konstantinem zajat a o rok později byl Licinius se souhlasem senátu popraven (a to přes Constantiinu naléhavou prosbu).⁸⁹ (záznamy obou bitev jsou v kapitolách **15.1.4 a 15.1.5**)

3.12 Konstantinovy rodinné poměry

Konstantin byl jako panovník prudké a nesmlouvavé povahy, kterého si nebylo radno znepřátelit, a to nejen vůči dvornímu aparátu ale také i vůči svým rodinným příslušníkům. Jako samovládce se zákonitě musel potýkat s volbou nástupnictví na trůn jím sjednocené a reformované říše, což se snažil vyřešit kompromisním řešením mezi tetrarchickým nástupnictvím, tj. volbou několika nejlepších jedinců bez nutnosti pokrevní spřízněnosti, a tradičně dynastickým způsobem, kdy otec předává vládu svému synovi. A na výběr měl ze čtyř dědiců, Crispa – syna, kterého měl z prvního manželství s jakousi Minervinou, a který se mu osvědčil při souboji s Liciniem, Constantina II., který společně s Crispem již od roku 317 zastával úřad caesara, dále Constantia II., Constanta⁹⁰ a další dvě dcery. Také posledním dvěma synům se dostalo té pocty, aby zastávali úřad caesara, Constantius II. byl jmenován roku 324 a Constans roku

⁸⁹ GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 254.
ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 66-71.
Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 271-273.

⁹⁰ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 64.
CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 52.

333.⁹¹ I Konstantinova matka Helena a Konstantinova žena Fausta držely ke svým jménům reprezentativní čestný titul augusta, mimoto císařově matce Heleně bylo umožněno mít přístup k finančním prostředkům na různá dobročinná díla a kostely.

Roku 326, v době kdy byl Konstantin na cestě do Říma v doprovodu svých nevlastních bratří Dalmatia a Julia Constantia,⁹² aby tam oslavil dvacáté výročí své vlády (vicennalia), jím byl vydán rozkaz k popravě nejstaršího syna Crispa. Podnět k tomuto Konstantinovu rozhodnutí byl nejspíše zavlán jeho manželkou Faustou, která si stěžovala na to, že byla jako macecha, svým nevlastním synem Crispem obtěžována. Nepochybně nelze vyloučit Faustinu intrikánskou snahu zajistit nástupnictví svým vlastním synům, neboť Crispus jako nejstarší Konstantinův syn měl na trůn přímý, legitimní nárok. Crispova smrt byla důvodem nesmírného žalu Konstantinovy matky Heleny, která se pravděpodobně po smrti svého vnuka snažila Konstantina přesvědčit o Crispově nevině a Faustině intrikánské povaze, což bylo bráno jako důvod k Faustině usmrcení v horké lázni.⁹³ Tyto události nejspíše podlomily samotnému císaři jeho psychické zdraví, v čem spatřoval boží trest, nejspíše za Areiovo vyhnání. Dále na něj mohlo působit více osob, například Constantie, vdova po Liciniovi truchlící pro svého popraveného syna, anebo Basilina matka budoucího císaře Juliana (Apostaty).⁹⁴

⁹¹ GRANT, Michael. Římští císařové. Str. 252.

CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 57.

⁹² CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 9.

⁹³ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 64.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 71-72.

CLAUSS, Manfred. Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím. Str. 57.

⁹⁴ ČEŠKA, Josef. Zánik antického světa. Str. 64.

4 TOLERANČNÍ EDIKTY

4.1 Galeriovův toleranční edikt

Dne 30. dubna 312 došlo k objasnění náboženských motivů pronásledování křesťanů Galeriem, tou dobou již prvním augustem, a současnému uznání jeho neúspěchu při potírání působnosti křesťanského společenství. Vydáním Galeriova tolerančního ediktu došlo k veřejnoprávnímu uznání křesťanského kultu, a zároveň příslibem veškeré ochrany křesťanským spolkům, která jejich členům již povoleného kultovního společenství (*religio licita*), měla příslušet.⁹⁵ Tímto začali být chápáni jako „zapsaný spolek“, bylo jim znovu uděleno povolení se zase sdružovat pod vedením odpovědné osoby, mohli zase začít konat ve svých vlastních místnostech shromáždění a dále jim bylo povoleno zakládat pro své členy vlastní hřbitovy. Stávajícím spolkům se tímto dostalo uznání podle norem římského práva, jakožto právním nositelům společného majetku, který byl pod ochranou a k němuž se i ze zákona počítaly i spolkové příspěvky. Galerius však se svým opatřením spojil podmínku, která křesťanům doporučovala nepodnikat nic proti veřejnému pořádku a také nutné zahrnutí do jejich modliteb blaho panovníka a říše. Ale protože křesťanský kult do té doby, podle právních ustanovení ještě neexistoval, nebylo ještě možné takovéto modlitby vykonávat, mohli sice do svých modliteb zahrnout císaře a říši ale ze státního pohledu se toto však jevílo jako neúčinné.⁹⁶ Všechna tato práva a povinnosti platily stejným způsobem i pro všechny ostatní kultury.⁹⁷

⁹⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 51-52.

⁹⁶ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 240.

⁹⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 29.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 239-240.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 36.

4.2 Edikt Milánský

Město Mediolanum (dnešní Milán) se začátkem roku 313 stalo místem setkání císařů Konstantina a Licinia, za účelem projednání některých závažných otázek. Jedním z předmětů jednání mohlo být i nové mocenské uspořádání, jelikož se předtím Konstantin zmocnil celého území, které předtím bylo pod Maxentiovou kontrolou, mohlo jít především o snahu odškodnit Licinia, a to na úkor třetího z tetrarchů, Maximina Dai.⁹⁸ Rozhovory vedené mezi oběma vládci skončily vzájemnou dohodou, jež byla utvrzena i možným příbuzenským svazkem, neboť Constantia, Konstantinova nevlastní sestra byla svým nevlastním bratrem Licinioví přislíbena. Konstantinovi se pak za to dostalo skrze Licinia uznání, kterým byl povýšen do postavení prvního augusta. Avšak jako nejdůležitější bod tohoto setkání obou císařů se udává tzv. Milánský Edikt, kterým byla zrovnoprávněna všechna náboženství římské říše. Ale nejspíše už ve skutečnosti bylo preferováno křesťanské náboženství, jemuž se tímto dostalo uznání, a zároveň odškodnění za období předchůdců těchto tolerantních císařů, kdy tito věřící byli veřejně pronásledováni, a také na základě této záležitosti se církvi vrátil veškerý zabavený majetek a to včetně zabavených kultovních míst a pozemků.⁹⁹

GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Str. 120.

TŮMA, Radek. *Galeriův edikt, povolující náboženskou svobodu*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/galerius/galerius.php>>.

⁹⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 49.

TŮMA, Radek. *Milánský edikt z roku 313 zrovnoprávňující křesťanství s ostatními kultury*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

⁹⁹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 54.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 36.

GRANT, Michael. *Římsští císařové*. Str. 249.

Během tohoto jednání bylo v Konstantinově a Liciniově osobě znovu zdůrazněno, že se společenstvím křesťanů (*corpus Christianorum*) bude nakládáno, jako se všemi ostatními povolenými kultovními spolky. Rozhodnutí, jež bylo podle tehdejších představ o světě božských bytostí Liciniem potvrzeno, vedle zohlednění tzv. Galeriova tolerančního ediktu z roku 311 znělo takto: „*Když jsme jak já, Constantinus augustus, tak i já, Licinius augustus, sešli šťastně v Mediolanu a na pořadu jednání jsme měli všechno, co se týká prospěchu a bezpečnosti státu, tu jsme mezi jiným, o čem jsme soudili, že bude k užítku přemnoha lidem nebo že se to má přednostně zařídit, uznali za vhodné dát i křesťanům i všem ostatním lidem při uctívání božstva svobodnou možnost přidružovat se náboženství, jakého kdo bude chtít, čímž se může, cokoli je v nebeském sídle božského, stát i nám všem, kdo jsou pod naší mocí, milostivým a příznivým.*“¹⁰⁰

Toto bylo Liciniem zdůvodněno tak, že všichni bohové jsou nejspíše a pouze jevovými podobami jednoho nejvyššího boha (*summa divinitas*), „*jehož uctíváním mu jsme se svobodnou vůlí poslušni.*“¹⁰¹ Ve zmínkách o křesťanech jsou ozřejmována pověření, kterých se dostalo všem provinciálním místodržitelům v Liciniově části říše. Tato pověření, vztahující se k problémům, jež byly aktuální ve východní části říše, kde i po vydání tolerančního ediktu mělo stále ještě docházet k útisku

TŮMA, Radek. Milánský edikt z roku 313 zrovnoprávňující křesťanství s ostatními kulty. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁰⁰ *Lactantius: De mortibus persecutorum* 48, 2. citováno z knihy

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 55.

NOVÁK, Josef: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1988

[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/index.htm>>.

¹⁰¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 50.

křesťanů. Obsahem těchto pověření se nemělo překračovat Galeriovo rozhodnutí z roku 311. Je možné, že jen zmínění se o jedné všemohoucí a nejvyšší bytosti byla něčím, na čem se Konstantin i Licinius snažili dohodnout, a s čím se oba také snažili ztotožnit a spokojit. Liciniovu vojsku bylo přikázáno před rozhodující bitvou s Maximinem Daiou, aby byla odříkána modlitba, jež se svou prosbou obracela na tohoto nejvyššího boha. I Konstantinem bylo oznamováno na jeho triumfálním oblouku, že bylo dosaženo vítězství nad jeho protivníkem Maxentiem „díky božskému vnuknutí“ (*instinctu divinitatis*).¹⁰²

Konstantinovo seznámení se s křesťanským náboženstvím mohlo proběhnout již před rokem 312, ale teprve po bitvě u Mulvijského mostu, v níž bylo dosaženo vítězství údajně s Kristovým řeckým monogramem na štítech vojáků, se mohla Konstantinova víra v Krista postupně utvrzovat, a zejména vlivem jeho křesťanských poradců. Jako příklad lze zmínit, rétora latiny Lactantia, jehož učinil vychovatelem svého syna Crispa, nebo také cordubského biskupa Hossia¹⁰³, který se asi už od roku 309 stal Konstantinovým rádcem ve věcích spojených s církevní strukturou. Konstantin i po vydání svého a Liciniova ediktu se nadále snažil najít si správný vztah k církvi, což se stalo hlavním rysem jeho náboženské politiky. Poměr státu k církvi, skrze Konstantinovy představy, měl vycházet z teoretického předpokladu, ohledně existence jedné římské říše, v závislosti na tomto je také ustanovena jen jedna křesťanská církev, která je nazývána církví obecnou neboli katolickou. Proto mělo být v zájmu státu snažit se urovnávat hlubší církevní rozpory. I přes snahu vydávat různá církevní usnesení skrze církevní sněmy, zvané synody nebo koncily, se zcela nezdařilo sjednotit křesťanskou ideologii, ani ve snaze potlačit všechny náboženské směry, jež by mohly

¹⁰² CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 50, 38.

¹⁰³ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 36.

býti hrozbou a setrvaly ve svých stanoviscích proti státní politice.¹⁰⁴(úplné znění ediktu - 15.1.2)

5 KŘESŤANSKÉ HERIZE

5.1 Donatismus

Hned první vážný církevní rozkol se musel Konstantin snažit vyřešit v Africké diecézi. Již za Diocletianova pronásledování se mnoho představitelů afrického duchovenstva zachovalo ne zrovna statečným způsobem, někteří již od roku 303 velmi ochotně vydávali knihy písma svatého, v podezření z tohoto činu upadl dokonce i tehdejší kartaginský biskup Mensurius. Zřejmě toto bylo radikálnímu duchovenstvu důvodem k odmítnutí volby Mensuriova nástupce Caeciliana, jehož volba se konala roku 312. Jelikož se Caecilian odmítl dostavit k jejich soudu, radikální částí afrického duchovenstva byl zvolen za biskupa Maiorin, tento způsob volby byl uplatněn i v ostatních afrických městech. Když se roku 313 Konstantin rozhodl církvi vrátit zabavený majetek doplněný o značnou peněžitou podporu ze státní pokladny, musel se zabývat otázkou, kdo je vlastně právoplatným africkým církevním zástupcem a tímto se musel potýkat s volbou, zda má podpořit a uznat za kartaginského biskupa Caeciliana a nebo Donata, jenž mezitím vystřídal svého zemřelého předchůdce Maiorina.¹⁰⁵ Císař nevěděl si rady, musel tento spor postoupit k posouzení a následnému rozhodnutí římské synodě. Tato synoda,

¹⁰⁴ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 56-57.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 233.

TŮMA, Radek. *Constantinova politika vůči křesťanství, vnitřní rozpory v církvi*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁰⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str 80.

zastoupena předsednictvím římského biskupa Miltiada (311-314), která se konala v lateránském paláci císařovny Fausty, který se již v této době musel stát trvalým církevním majetkem, rozhodla v Caecilianův prospěch. V závislosti na tomto církevním závěru si Donatova strana podala odvolání proti tomuto výsledku, jako odpověď na toto odvolání byla svolána synoda 35 biskupů do města Arelate, kde došlo k donatistickému znovuzatracení a exkomunikaci. Rovněž další dvě synody, první z nich konající se roku 315 v Kartágu a další konající se v Mediolanu roku 316, tentokrát již za císařova osobního dohledu a soudu, byla donatistická náboženská sekta opět odsouzena. Teprve až v této době bylo Konstantinem nařízeno zasáhnout a čelit africkým nepokojům vojenským způsobem, ale ani toto neobměkčilo donatistickou neústupnost, projevující se dokonce novým křtem, který předcházela rituálním sebevraždám, za této nenadálé situace byl Konstantin nucen své vojsko stáhnout. Situace se údajně ještě několikrát opakovala, když se roku 320 přišlo s důkazem, že i mezi donatisty se dokázali vloudit někteří zrádci (*traditores*),¹⁰⁶ a roku 321 se zesilujícím se fanatickým smýšlením určitých skupin, které jen sami sebe pokládali za Kristovy pravověrné. Konstantin byl opět nucen odstoupit od tohoto vnitrocírkevního sporu, jenž byl živěn místním separatismem i všudypřítomným sociálním napětím, byl nucen se od toho distancovat. Kristovi bojovníci (*agonistici*) neboli *circumcelliones*, jak byli nazýváni některými z katolických autorů, nebo jen žebraví mniši, kteří se potulovali kolem tzv. *cell* (*cella* byla nejčastěji uváděna jako komora, obydlí otroků i spižírna, ale také chrámová síň, eventuálně kaple), kteří zůstávali jak pro katolickou církev, tak i pro státní správu v afrických provinciích trvalým nebezpečím, které často

¹⁰⁶ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 80.

přecházelo v otevřený boj.¹⁰⁷ (záznam Konstantinovy snahy vyřešit tento spor - **15.1.3**)

¹⁰⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 57-58.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 80-81.

VOGEL, Albrecht. "Donatism," SCHAFF, Philip, ed., *A Religious Encyclopaedia or Dictionary of Biblical, Historical, Doctrinal, and Practical Theology*, 3rd edn, Vol. 1. Toronto, New York & London: Funk & Wagnalls Company, 1894. pp.659-661 [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://www.earlychurch.org.uk/donatism.php>>.

TŮMA, Radek. *Donatistická hereze v Africe*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013].

Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

5.2 Arianismus

Ani východní polovina říše nezůstala ušetřena vnitrocírkevních sporů a následných bojů, těmito spory byl zmítán především Egypt. I v této oblasti docházelo ke sporům, které se týkaly pokání udělovaného odpadlíkům, a protože lykopský biskup Melétios výrazně nesouhlasil s mírným postupem biskupa Petra, který zastupoval Alexandrii, toto bylo hlavním a iniciačním důvodem ke vzniku melétianské sekty. Její příslušníci roku 318 nebo 319 se postavili proti alexandrijskému presbyteru Areiovi a obvinili jej z bludařství, neboť v jednom ze svých kázání prohlašoval, že Kristus nemůže být s Otcem Bohem totožný, a to z důvodu že jím byl stvořen. K neuspokojivé Areiově situaci i alexandrijské duchovenstvo shledalo toto obvinění jako oprávněné, Areios odmítal uposlechnout svého biskupa Alexandra, jenž mezitím vystřídal biskupa Petra. Neustálým pokračováním ve svém kázání vyjadřoval své teze o podřízenosti Boha Syna vůči Bohu Otci,¹⁰⁸ ke značné nelibosti alexandrijského kléru, a v tomto ohledu mu bylo poskytnuto podpory proti nadřazenému duchovnímu, a to v osobě císařovny Constantie. Kvůli tomuto se rozvinul v egyptské provincii vleklý spor, v němž byl Areios palestinskou a nikomédskou synodou rehabilitován, kdežto egyptská synoda, která byla vedena Alexandrem se naopak shodla na Areiově exkomunikaci.¹⁰⁹ Alexandros i jeho přívrženci nabývali naděje, že bude Liciniem zaujato obdobné stanovisko ohledně těchto církevních sporů, jaké zaujal Konstantin v západní polovině říše, že se jim dostane bezvýhradné podpory, jako tomu bylo na západě u katolické církve, nebo že se bude alespoň do církevních otázek snažit zasahovat a řešit vnitřní problémy. V tomto ohledu se jim však dostalo

¹⁰⁸ „Počátkem všeho je Bůh Otec, přičemž Syn z něj zrozený i Duch svatý, který z něj vychází, je pouze odraz podstaty Otcových božích vlastností“. Touto tezí Areios přeformuloval původní Origénovu - „Bůh je přítomen ve třech sobě zcela rovných osobách jedné podstaty“.

¹⁰⁹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 58-59.

hořkého zklamání, Licinius sice podporoval křesťany ve své části říše, z možného důvodu že byli předtím pronásledováni Maximinem Daiou ale o pevnější spojení státu s církví neměl zájem. Asi někdy kolem roku 320 došlo z důvodu Alexandrovny nepovolnosti ke změně náboženské politiky, ikdyž křesťané byli občansky tolerováni, rozhodl se Licinius zlomit nekontrolovatelně vzrůstající církevní moc. Především měl hlavní zájem na oslabení její pevně organizované jednotné struktury, aby toto nějakým způsobem dokázal, musel vydat zákaz synodů a dále církvi odňal státní podporu, aby byl zlomen její politický vliv a dále došlo k odstranění křesťanů ze dvora a poté z úřadů a z vojska.¹¹⁰

¹¹⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 54, 85-86, 98.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 254-255.

TŮMA, Radek. *Ariánská hereze v Egyptě*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013].

Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

FAIRBAIRN, A.M. "The Theological Problems and Historical Persons of Nicaea," *Review & Expositor* 3.3 (1906): 398-416 [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013].

Dostupné z: <<http://www.earlychurch.org.uk/nicene.php>>.

6 PRVNÍ NÍKAISKÝ KONCIL

Roku 324 po ovládnutí celé římské říše byla Konstantinem zrušena veškerá proticírkevní a proti jeho osobě Liciniem ustanovená nařízení, a v neposlední řadě vyvinul usilovnou snahu k urovnání vnitřních církevních sporů ve východní polovině říše. Konstantin se již roku 324 dozvěděl o přetrvávajících církevních sporech mezi alexandrijským biskupem Alexandrem a jeho podřízeným presbyterem Areiem, které se staly záležitostí, jež neměla odkladu v Konstantinově snaze ji nějak vyřešit. Avšak celá tato záležitost byla císařem vnímána za naprosto ideologicko-teologický intelektuálně vypjatý spor. Oběma duchovním bylo v císařském dopise připomenuto, že v případě jejich rozepře a osobního přístupu k této věci, se jedná pouze o titěrný detail, jemuž žádný člověk nemůže porozumět.¹¹¹ A nejspíše i z tohoto důvodu, roku 325 jím byl svolán do bithýnské Níkaie tzv. první ekumenický (všeobecný) koncil, při jehož zahájení pronesl úvodní proslov v latině. Další jednání se však vedla v řečtině, neboť výrazná většina přítomných biskupů pocházela z východní části říše. Pouze sedmičlenná delegace pocházela ze západní poloviny říše, která byla vedena biskupem z Corduby Hossiem, přičemž římský biskup Silvester (314-335) byl zastupován pouze svými zmocněnci. Na koncilu byli také přítomni zástupci ze zahraničí a to konkrétně biskupové: gótský, perský, arabský a v neposlední řadě i arménský, což jak se mohlo zdát, dávalo tomuto koncilu iluzivní nádech světového významu.¹¹² Na tomto koncilu se považovalo za nutné projednat organizačně rituální záležitosti, a mimo jiné bylo považováno za bezodkladné, stanovení jednotného data Velikonoc, jež se tímto začaly slavit hned první neděli po prvním jarním úplňku. Jako další projednávaná záležitost byla stanovena změna statutárního postavení některých

¹¹¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 78.

¹¹² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 62.

metropolitních biskupů, jakými byli biskupové: římský, alexandrijský a antiochijský, čímž jim bylo oficiálně přiznáno postavení patriarchů, a dále byly řešeny teologicky sporné otázky. Po jedné z intenzivních diskusí bylo přijato tzv. *symbolonu*, což je vyznání víry, jenž v sobě obsahuje dogmatický základ, že jediný Bůh je přítomen ve třech sobě zcela rovných osobách jedné podstaty (řecky *úsia*, latinsky *substantia*) a že tedy Bůh Syn je vůči Bohu Otci soupodstatný (řecky *homoúsios*, latinsky *consubstantialis*).¹¹³ Avšak přijetím tohoto dogmatu došlo u křesťanské teologie k odklonu od věroučně čistého monoteismu ale i od zásad racionálně-filosofického antického způsobu myšlení, neboť tato formulace nebyla přijata na základě logických důvodů, ale byla přijata na základě hlasování většiny, s podezřením na zmanipulované hlasování jejích členů. Boží trojjedinost byla jedním z největších předkonstantinovských křesťanských teologů Origénem (185-254) chápána jako, počátek všeho na kterém stojí Bůh Otec, přičemž Syn z něj zrozený i Duch svatý, jenž z něj vychází, je pouze odrazem podstaty Otcových božích vlastností.¹¹⁴

Origénovo výše uvedené pojetí bylo na počátku 4. století poupraveno a přeformulováno presbyterem Areiem (260-336), a to ve směru subordinace Syna vůči Otci skrze svou tezi, ve které hlásal, že Syn=*Logos*=Kristus získal Otcovy božské vlastnosti je mu tedy pouze podoben (řecky *homoios*). Tento teologicky široce rozvedený názor, byl důvodem k vystoupení na níkajském koncilu u Areiových stoupenců, jejichž chování vzbudilo okamžitý ostrý protest údajně všech ostatních biskupů, ale ve skutečnosti toto mohla být jen vlivná a neústupná skupina, která v čele s alexandrijským biskupem Alexandrem a

¹¹³ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 39-40.

¹¹⁴ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 85-86.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 63.

antiochijským biskupem Eustathiem, si nejspíše přivlastnila právo mluvit jménem všech. A ti s přímým souhlasem delegátu ze západu, jenž ze zvyku ctít Krista jako Boha i Člověka v jedné osobě, soupodstatné v boží jednotě s Bohem Otcem, ve snaze prosadit formuli o absolutní rovnosti a substanciální totožnosti Syna s Otcem uspěli.¹¹⁵ Na konečné rozhodnutí koncilu a na odsouzení alexandrijského presbytera Areia mohli mít značný vliv dvě okolnosti, jednou z nich mohlo být to, že Areios vykonával pouze funkci presbytera, jenž byl pouze knězem podřízeným biskupskému stolci, tudíž neměl i přes sympatie teologicky vzdělané skupiny v polemické diskusi s představitelem vyšší církevní instance rovnocenné postavení. A jak je z tohoto případu patrné, v Níkaii se muselo zákulisně jednat o prestiž a postavení biskupské autority, jež se nepochybně stávala pro většinu shromážděných biskupů velmi závažným momentem. Dále mohl mít značně ovlivňující podíl na výsledku hlasování i samotný Konstantin, který k příjemnému překvapení všech se snažil pozorně sledovat rozpravu v řečtině, a svými gesty a posunky se snažil dávat najevo, čemu dává souhlas a s čím zásadně nesouhlasí a místy se sám iniciativně snažil zasahovat do rozpravy diskutérů. Je naprosto zřejmé, že k christologickým otázkám přistupoval již předem ovlivněn, a to zejména svým osobním poradcem Hossiem a vůbec se netajil svým názorem, že v hierarchii je nutno vždy respektovat názor výše postaveného činitele.¹¹⁶ Výsledek byl nejspíše oznámen samotným

¹¹⁵ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 39-40.

¹¹⁶ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 62-63.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 39-40.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249.

CHLUBNÝ, Jiří a kol. *Níkajský koncil*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=2350>>.

TŮMA, Radek. *Níkajský koncil 20. Května 325*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013].

Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

FAIRBAIRN, A.M. "The Theological Problems and Historical Persons of Nicaea," *Review & Expositor* 3.3 (1906): 398-416 [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013].

Dostupné z: <<http://www.earlychurch.org.uk/nicene.php>>.

Konstantinem, který jej oznámil společně s návrhem, jenž měl získat všeobecný souhlas a podpisy všech zúčastněných biskupů.

A protože Konstantin, jako politicky a hierarchicky činná autorita hrozil, že ti kteří se budou stavět proti jeho vůli, odešle do vyhnanství a tím se mu nejspíše podařilo dosáhnout téměř jednomyslné shody. Koncilem v Níkaii bylo rovněž dosaženo, že i církevní organizace bude přizpůsobena organizaci státní, toto patrně bylo důvodem k ustanovení usnesení koncilu říšským zákonem.¹¹⁷ Jednání v Níkaii se velmi podobalo svým způsobem i průběhem, senátní snaze najít nějaké správné východisko při řešení komplikované situace. Úloha císaře na synodách, s níž bylo možné se setkat v Níkaii, byla něčím naprosto revolučně novým, dosud se tato shromáždění vázala pouze na kultovně zasvěcené osoby, a tou Konstantin rozhodně nebyl. Tohoto bylo dosaženo nejspíše i kvůli Eusebiovi¹¹⁸ a jeho řešení, jenž ověnil Konstantina čestnými tituly, které sice z kultovního hlediska byly naprosto bezvýznamné, ale z křesťanský pojatého úhlu se do jisté míry skloubily nároky se situací. Panovníkovi se tak dostalo titulů, jakým byl například „obecný biskup“ nebo „biskup biskupů“ a nesrovnalosti při koncilním jednání tak mohly být líčeny v mírném světle.

Z Konstantinova úhlu pohledu to mohlo vypadat zcela odlišně. Byl a nadále zastával funkci tzv. nejvyššího pontifika (*pontifex maximus*), označovaným jako nejvyšší z vážené kněžské skupiny a jako takovému mu bylo poskytnuto oprávnění rozhodovat v kultovních záležitostech (*sacra*) a také zasahovat do záležitostí kultovního personálu (*sacerdotes*). Pokud byly v těchto oblastech nějaké nesnáze a bylo jich třeba odstranit,

¹¹⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.

¹¹⁸ Eusebius z Kaisarei- Konstantinův církevní poradce, křesťanský teolog a historik, autor rozsáhlého díla Církevních dějin a díla Konstantinova života.

pak bylo povinností „nejvyššího kněze“ zajistit, aby tak bylo učiněno. Kdyby nedošlo k odstranění těchto nesnází, tak by to jistě mohlo vést k božímu hněvu, nezávisle na tom, který bůh se hněvá, a tímto hněvem by mohla být říše přivedena do války a dost možná i do záhuby.¹¹⁹ Krom pečování o kult mohl Konstantin vzdávat vděk těmto bohům, a za to tyto bohové způsobovali ve svém kladném přístupu požehnání říši, například v podobě vojenských vítězství nad Maxentiem a Liciniem. Také se bylo nutno rozhodovat ohledně kultovních záležitostí, při nichž bylo občas výhodné využít služeb zasvěceného poradce, ostatně jako tomu bylo téměř u všech důležitých otázek. Tak jako každému vládcovi i Konstantinovi bylo v záležitostech státní správy razeno správními úředníky či vojenskými hodnostáři, tak i Níkai mu byly udělovány rady specialisty na kultu neboli biskupy. Konstantin synodami převzal instituci, jež existovala po mnoho generací před ním, ale přizpůsobil si ji k obrazu svému.¹²⁰

¹¹⁹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, Str. 87.

¹²⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, Str. 86, 87-88.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 249.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 63.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítelé: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 23.

7 CÍSAŘOVNA HELENA A JEJÍ POUŤ DO „SVATÉ ZEMĚ“

V době, kdy se křesťanským kazatelům otevřelo volné pole působnosti k hlásání evangelia a církvi se dostalo dostatku hmotných prostředků k široké christianizaci obyvatel v celé římské říši, v tuto dobu bylo také, považováno za nutné ke Starému zákonu, který nadále zůstal základním biblickým souborem, dokončit kanonizaci Nového zákona. A zároveň bylo považováno za důležité, podat hmatatelné důkazy o Ježíšově pozemském životě, jak starým, tak zejména i novým věřícím. Toto může být prokazatelným důkazem toho, že již v době Konstantinovi vlády se začala ukazovat mnohá jeruzalémská místa, která byla jakýmkoliv způsobem spjata s životem a utrpením Ježíše Krista, jako například Kaifášova soudní stolice, Pilátova soudní síň, nebo dokonce i sloup ke kterému byl Ježíš přivázán a zbičován a mnoho dalších předmětů. K těmto pověstně posvátným relikviím i lokacím musel zákonitě přibýt kříž, na kterém byl Ježíš ukřižován. Posláním nalézt tento výše zmíněný předmět, si údajně na svá bedra mezi léty 326 a 327 vzala sama Konstantinova matka císařovna Helena, když se vypravila na pouť do „Svaté země“. Zbožná výprava této katolické světice, byla provázena politickým zplnomocněním, neboť ve všech oblastech, kde spočinula její noha, měla zcela volný přístup a povolení zcela nekontrolovaně užívat státních finančních prostředků, jež mohla rozdávat chudým lidem nebo je využít k financování kostelů anebo v neposlední řadě k podpoře vojska. Při její cestě do Svaté země jí bylo prokazováno nejvyšších poct, a to jak státními úředníky, tak i biskupy, pouze antiochijský biskup Eustathios, ji nepřijal dle jejích představ, za což mu později byla vyjádřena nepřízeň císařského dvora. Makarius, jeruzalémský biskup převzal z císařovniných rukou císařský list, ve kterém mu bylo císařem Konstantinem nařizováno, aby z jemu daných prostředků nechal vybudovat kostely na místech, jež byla nějak spjata s Ježíšovým životem. Je zcela očekávané a příznačné,

že Ježíšův údajný hrob byl lokalizován v místech, které bylo předtím vysvěceno božské dvojici Astarté-Adonis, a rovněž betlémská jeskyně, místo údajného Ježíšova zrodu, byla obklopena Tammuzovým posvátným hájem, je zcela patrné že obě tato místo po svém objevení musela prodělat očistu od pohanského znesvěcení. Dalším místem byl kostel Nanebevstoupení, který byl postaven na Olivetské hoře nad jeskyní, kde se dříve nacházela mazdaická svatyně. Císařovně Heleně je zejména přičítána zásluha o nalezení posvátného kříže, na kterém byl ukončen Ježíšův pozemský život. Z historického hlediska však lze o době nálezu pochybovat. Legenda o vykopání tří křížů na Golgotě za přítomnosti císařovny Heleny o zázračném rozpoznání Kristova kříže, nemusí být zcela autentická, protože není zmiňována ani anonymním autorem z Burdigaly (dnešní Bordeaux), kterým byla v roce 333 popsána pouť do Jeruzaléma, a není zmiňována ani historikem Eusebiem, který zde byl přítomen roku 335 při příležitosti vysvěcování kostela nad Božím hrobem. Dle Turannia Rufina, kterým bylo přeloženo Eusebiovo dílo s názvem *Církevní dějiny z řečtiny do latiny*, jež sám tomuto dílu na přelomu 4. a 5. století sepsal a připojil další dvě díla, ve kterých jím bylo vyprávěno o Helenině zázračném nálezu někdy kolem roku 375 jeruzalémský průvodce cizinců, a roku 395 byla tato legenda dokonce vložena do pohřební řeči nad rakví císaře Theodosia zásluhou prvního mediolánského biskupa Ambrosia. Teprve po tomto byla opakována a dále rozvíjena pozdějšími křesťanskými spisovateli. Existují i další legendy ze 4. století, které ve své podstatě hlásají, malé úlomky z tohoto posvátného předmětu byly roztroušeny do celého tehdejšího křesťanského světa.¹²¹

¹²¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 56.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 66-67.

8 CÍRKEVNÍ STRUKTURA 4. STOLETÍ

Dle znění milánského ediktu se křesťanství, stalo povoleným a zrovnoprávněným náboženstvím s ostatními pohanskými kultury nacházejícími se na území římské říše. A v nadcházejících dvaceti letech se zformovalo v nejvlivnější a nejmocnější ideové hnutí nejspíše díky císařské podpoře, které dosáhlo vysokého postavení v římské společnosti a jež se zároveň plně integrovalo do státní administrativní soustavy. Toto hnutí utvářelo biskupskou církev¹²² (ještě před konstantinovskou dobou), která se organizačně opírala o města, kde se nacházela hlavní křesťanská sociální základna, neboť venkov nadále zůstával ve většině případů, věrný pohanským kultům. Biskup byl volen v každém křesťanském městě na základě rozhodnutí obce věřících, k níž náleželo její zemědělské zázemí (*chora*), jež spolu s ní tvořilo diecézi (*diecezes*). Každý biskup, krom duchovní správy musel plnit i mnoho jiných funkcí, jakými byly funkce organizační a správní. Původně jejich úřady nikomu nepodléhaly a tak se biskupové mohli zcela těšit samostatnosti, avšak během ubíhajících let, v návaznosti na administrativním uspořádání se začalo utvářet tzv. metropolitní zřízení. Toto zřízení, které spočívalo v podřízení biskupských stolců metropolitovi, jenž byl biskupem působícím v hlavním provinciálním sídle, mu umožňovalo rozhodčí

TŮMA, Radek. *Areiova rehabilitace, Constantinova hmotná a legislativní podpora církve*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Poměry v Constantinově rodině, Faustina aféra*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹²² GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249, 251.

pravomoc, ve věci svěcení nových biskupů za účasti dvou stávajících sobě podřízených osob v biskupském stavu.¹²³

Některá z těchto biskupských sídel, se těšila vyšší vážnosti než jiná, a to jak z důvodu z návaznosti apoštolské tradice s těmito sídly spojované, ale také z určitého politického významu příslušného města. V západní polovině říše jím byl Řím, jako říšské hlavní město a zároveň jako hlavní působiště a místo posledního odpočinku apoštola Petra, ve východní části se tohoto privilegia dostalo egyptskému velkoměstu Alexandrii a syrské Antiochii. Teprve v druhé polovině 4. století k nim byla kvůli svému mocenskému významu přiřazena Konstantinopolis¹²⁴ a z čistě tradičních důvodů (jako místo úmrtí Ježíše Krista), neboť neměl žádný politický význam i Jeruzalém. Těmto pěti stolcům, jež byly nazývány patriarcháty, byla církevně uznávána absolutní přednost. Ačkoliv žádný z těchto stolců nebyl jinému nadřazen a ani nenabýval právní či teologické převahy, ale přesto zástupci římského stolce považovali svůj stolec za naprosto významově nadřazený všem ostatním. Toto své tvrzení zdůvodňovali tím, že jsou nástupci Sv. Petra a tímto se samozřejmě snažili prosadit primát.¹²⁵

Synody neboli biskupská shromáždění, na nichž bylo projednáváno praktických správních otázek určité diecéze, nebo otázka provádění církevní praxe a věrouky, byly velmi důležitou církevní institucí. Tyto

¹²³ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.
TŮMA, Radek. *Constantinova politika vůči křesťanství, vnitřní rozpory v církvi*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹²⁴ 8.11.324 založena Konstantinem, 11.5.330 dokončena a slavnostně vysvěcena.

¹²⁵ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 37.
ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 62, 88, 143.
GRANT, Michael. *Římsští císařové*. Str. 249, 251.

synody, byly pravidelně svolávány v rámci jednotlivých metropolí, a v případě nutnosti, byly svolávány biskupské synody v rámci větší oblasti, aby na nich bylo projednáno závažných otázek, které vyvstaly na základě nějaké komplikace či sporu. Svoláváním těchto synod se mělo dosáhnout vytvoření jednotné církevní praxe a formulace jediného platného a závazného učení pro celou církev. A především závazné platnosti nabývala usnesení tzv. ekumenických koncilů, nebo synod, na nichž byli přítomni všichni biskupští představitelé z křesťanských komunit a obcí v rámci celé říše, z nichž první se konal v Níkaii roku 325 na popud samotného císaře Konstantina.¹²⁶ Biskupové ve většině případů pocházeli řád římské aristokracie, kteří se svým významem zákonitě řadili k předním státním úředníkům, tak byli i samotnými císaři respektováni vzhledem k jejich církevní autoritě. Již roku 321 bylo církvi uděleno samotným císařem Konstantinem povolení a právo nabývat majetku, a krátce poté bylo křesťanské duchovenstvo osvobozeno od povinné platby městské daně (*chrysargyron*), což bylo jedním z Konstantinových synů rozšířeno i na osvobození platby od pozemkové daně.¹²⁷ Mimoto bylo Konstantinem přiznáno biskupům i vysoké veřejné postavení, což se začalo projevat v uznání jejich pravomoci vystupovat v civilních sporech jako duchovní soudce. Míra církevní autority obsažené na veřejném chodu společnosti závisela na několika okolnostech, jakými byly například velikost města a velikost a postavení křesťanské obce v něm, a dále na autoritativních schopnostech vysoce postavené církevní osobnosti. Od biskupů bylo očekáváno, že budou plnit funkce ochránců a zastánců na základě zájmů svých spoluobčanů, a to i v případě nutnosti i před samotným císařem nebo jeho státními úředníky, a že dále budou

¹²⁶ TŮMA, Radek. *Constantinova politika vůči křesťanství, vnitřní rozpory v církvi*. [online], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹²⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 38.

svou činností doplňovat či případně nahrazovat orgány veřejné správy. Zejména ve věcech někdy nezbytné charitativní péče se jim dostalo jako církevní instituci vysoce ceněného a důležitého společenského uznání.¹²⁸

9 KONSTANTINOVY REFORMY

Reforma úředního systému

Vyřizování státních záležitostí na císařském dvoře i v celé říši si vyžádalo vzniku široce rozvětveného byrokratického a administrativního systému, na jehož vrcholu byla ustanovena císařská rada (*sacrum consistorium*)¹²⁹, jež byla založena na pevné organizaci a stálé členské základně. Původně se na tyto členy vztahoval titul (*comes*)¹³⁰, ale později byli samotným Konstantinem tímto čestným titulem vyznamenáni i jiní významní hodnostáři, ve vojenství i civilní správě, ale v tomto případě se ještě nemuselo jednat o dědičný hraběcí šlechtický titul, který se od středověku k tomuto vztahoval. Za císařova předsednictví v radě docházelo k setkání nejvyšších dvorských činitelů a hlavním mluvčím se stal tzv. *quaestor*

¹²⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 81.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 31, 35, 37-38, 41.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249, 251.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 57, 79, 82.

¹²⁹ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 72-73.

¹³⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 63-64.

*sacri palatii*¹³¹, neboli císařský kancléř, jenž byl zároveň i ministrem spravedlnosti. A byl to právě on, jenž vypracovával znění zákonů a kým byly zodpovídány otázky na různé petice, přičemž potřebné podklady mu byly dodávány skrze dvorské kanceláře (*scrinia*). Jednání byla zapisována tzv. *notarii*, kteří byli také pověřeni úkolem vyřizovat různá důležitá posláná v provinciích. Jednotlivé kanceláře spadaly pod vedení pověřených odpovědných osob (*magistri scriniorum*), které služebně spadaly pod náčelníka císařských úřadů (*magister officiorum*)¹³². Na jeho úřad se vztahovala *comitiva primi ordinis* a stálé členství v císařské radě. Jako nejvyššímu dvornímu ministru, mu bylo umožněno řídit činnost říšských zbrojařských dílen, dále mu byla svěřena odpovědnost za císařovu bezpečnost, neboť pod jeho úřad spadaly i císařovy osobní gardy (*scholae palatinae*). Kromě těchto výše zmíněných funkcí pod jeho pravomoci také spadaly i funkce, jež by se dnes daly charakterizovat jako ministerstvo zahraničí, avšak největšího vlivu dosahoval skrze kompetenci nad veškerou říšskou správou, jejíž kontrolu mu zajišťovala *schola agentium in rebus*.¹³³

9.1 Finanční reforma

Krom funkcí náčelníka císařských úřadů a císařského *quaestora* byli v císařské radě také přítomni dva nejvyšší císařští finanční hodnostáři, z nichž první byl tzv. *comes sacrarum largitionum*, jemuž bylo dáno za úkol spravovat říšskou pokladnu, do níž plynuly různé peněžně placené daně, mimořádné dávky a cla. Druhý z nich byl nazýván tzv. *comes rei*

¹³¹ TŮMA, Radek. *Organizace a růst byrokratického aparátu, vznik praefektur*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹³² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 28.

¹³³ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 72-73.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 28-29.

*privatae*¹³⁴, jemuž byl svěřen vrchní dohled nad správou císařského majetku, jehož hlavním příjmem byly výnosy z rozsáhlého císařova pozemkového vlastnictví. Během dob nejspíše docházelo k mnoha různým příjmovým přesunům mezi těmito zmíněnými pokladnami. Až do Konstantinovy vlády se dostávalo do říšské pokladny příjmů z odúmrtí a konfiskátů, avšak v pozdější době jimi začala být většinou obohacována *res privata* a z menší části *sacrae largitiones*. *Sacrae largitiones*, jejíž název poukazuje na výdajové stránky, neboť právě sem byly z císařské pokladny vypláceny různé odměny, z nichž se považovala za nejdůležitější finanční položku peněžitá část úřednické mzdy a vojenský žold, nebo také při různých vojenských oslavách vojákům mimořádně vyplácené *donativum*.¹³⁵

¹³⁴ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

¹³⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 74.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

10.3 Správní reforma

Od Diocletianovy reformy nedošlo k nijak výrazným změnám na územně správním rozdělení říše, pouze došlo ke zvýšení počtu diecézí, kterých bylo původně dvanáct. Tato změna počtu, jež nastala během 4. století, spočívala zejména na částečném dělení a úpravě hranic, čímž došlo, k celkovému zvýšení počtu na patnáct. Zároveň došlo i k částečné úpravě jejich názvů, jejichž znění bylo: *Aegyptus, Oriens, Pontus, Asia, Thraciae, Macedonia, Dacia, Pannoniae, Italia annonaria, Italia suburbicaria, Africa, Hispaniae, Galiae, Septem provinciae (Viennensis), Britanniae*. Nejspíše mezi lety 317 a 318 došlo i k reformě úřadu tzv. *praefectura praetorio*¹³⁶, která v konečném výsledku praefektům natrvalo odebrala vojenské velení, čímž byla eliminována hrozba uzurpace císařského trůnu, a zároveň došlo k nenadálému vzrůstu jejich významu v říšské správě. Slovem *praefectura* se dalo označit nejen obsah činnosti prefekta, ale také územní celek prefektovy administrační působnosti. Tato reforma dala vzniknout čtyřem prefekturám, jejichž názvy zněly: *Oriens, Illyricum, Italia, Galia*.¹³⁷ Tento „ideální stav“ ve 4. století byl občas narušován občasným jmenováním jedné osoby do hodnosti praefekta dvou sousedících praefektur, a to zejména Italské, k níž byla připojena i západní část severní Afriky, a zároveň Illyrské, jenž byla tvořena pouze Dáckou a Makedonskou diecézí. V kompetenci prefektů bylo udržování klidu a pořádku, sekundární zákonodárství ve vlastní praefektuře, soudní i odvolací pravomoci, od nichž už nebylo možno se odvolat k císaři, dále správa státní pošty, budování a údržba státních staveb, řízení obchodu a regulace tržních cen, administrativní řízení vyššího školství, hospodaření s valnou částí naturálních dávek tzv. *annony*¹³⁸, pravidelné vyplácení

¹³⁶ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 75-76.

¹³⁷ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 74-75.

¹³⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 69.

naturální mzdy všem vojenským osobám a státním úředníkům, povinnost zásobovat vojsko, řízení vojenských odvodů a správa zbrojních skladů. Dále jim bylo umožněno vykonávat dohled nad činností jim podřízených vikariů jednotlivých diecézí, jakožto provinciální správci měli pravomoc císaři navrhnout jejich jmenování, zároveň je mohli trestat i sesazovat.¹³⁹

9.2 Senátní reforma

Za dominátu došlo k početnému zvýšení osob v senátorském stavu (*ordo senatorius*), a ti kteří se dostali k vyšším státním hodnostem z hlediska svých titulů, se dožadovali stejných práv jako ti, kdo příslušné místo v senátorském stavu zdědili nástupnickým způsobem. Vlastní římský senát sice nadále měl právo schvalovat nového císaře, ale toto právo již bylo naprosto formální a někdejší věhlas a význam senátu jako instituce se naprosto vytratil. Do čela senátu byl ustanoven tzv. *praefectus urbi*, jenž měl soudní pravomoc nad všemi, kterým náležel titul *clarissimus*¹⁴⁰, a to jak v civilních sporech ale i nad těmi, kteří byli trvale usazeni do senátorského stavu v hlavním městě, zde mu byla přidělena dokonce i trestní pravomoc. I městský praefekt, měl za dominátu i v senátu své místo, které se pojilo s titulem *vir illustrissimus*, tímto dosáhl obdobného postavení jako kterýkoliv *praefectus praetorio*¹⁴¹ a jako jedinému státnímu hodnostáři mu bylo umožněno nosit starý římský civilní oděv - tógu, kdežto ostatní vysocí státní úředníci nosili šerpu (*cingulum*). Postavení a oděv městského praefekta se stal posledním symbolem starých římských republikánských tradic, na něž bylo Konstantinem navázáno jen obnovením patriciátu, instituce která ve 3. století po Kristu zcela zanikla.

¹³⁹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 67-68, 70.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 74-75.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 27.

¹⁴⁰ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 77.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 274.

¹⁴¹ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 27-28.

Avšak nový patriciát nosil s tím starým pouze jméno, jelikož se nejednalo o šlechtický stav, ale o vysokou čestnou hodnost, jež doživotně byla udělována významným jedincům.¹⁴²

9.3 Měnová reforma

Obchodní činnost si začala časem vynucovat potřebu nově ražených peněz, a různé platby jako například tzv. *adaeratio* - peněžní převod části naturální mzdy, jež nebyla úředníky ani vojenskými činiteli využita v plné výši. *Comes sacrarum largitionum*, úředník jež byl záukolován ražbou nových mincí, prováděl také zároveň dohled nad mincovnami. Po stálém peněžním znehodnocování ve 3. století, bylo potřebou v zájmu státu razit nové plnohodnotné mince, o což se neúspěšně pokoušel už Diocletianus, ale teprve za Konstantina se povedlo římskou měnovou situaci dlouhodoběji stabilizovat. Základní měnovou jednotkou se stal zlatý *solidus* s váhou 4,55 gramů, a jako menší platidlo bylo uvedeno do oběhu tzv. stříbrné *siliqui* s váhou 2,27 gramu, takže ve výsledném počtu se jeden *solidus* rovnal dvaceti čtyřem *siliquím*. Pomocí poměrně značné hodnoty těchto nových mincí se podařilo z oběhu a měšců vytlačit drobné měděné mince, zvané *follis*.¹⁴³ Tato reforma je jednou z reforem, o jejíž uplatnění se pokoušel už císař Diocletianus, avšak s málo uspokojivým účinkem.

¹⁴² CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 68-69.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 77.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 30.

¹⁴³ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 70.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 79-80.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 35.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

9.4 Zemědělská reforma

Zde je nutné uvést pravidlo pocházející ze starých římských dob, které umožňovalo připoutání právě propuštěných otroků k povinnostem vůči svému bývalému pánovi a poté i patronovi. Od 4. století se povinnosti otroků změnily, otrok při svém formálním propuštění na svobodu byl svým bývalým pánem obdarován pozemkem o určitých rozměrech, aby jej bývalý otrok začal obdělávat, čímž na svém bývalém pánovi, nyní v pozici patrona zůstával nadále závislý. Tato reforma zaručovala připoutání *kolónů (colonii)*¹⁴⁴ k obdělávaným pozemkům, dále zakazovala prodej zemědělských otroků mimo provinciální rámec, povolovala zákroky vlády proti berním úřadům, které odebíraly otroky a tažný dobytek vlastníkům půdy, jež nebyli nadále schopni splácet daně. Toto by se dalo považovat za zcela patrný důkaz poukazující na nedostatek zemědělských pracovních sil pozdní antiky.¹⁴⁵ Proto začalo docházet k povolenému usazování barbarského obyvatelstva (nejčastěji Germánů) v oblastech s neobdělávanou půdou.¹⁴⁶ Tato praxe usazování, která začala probíhat už od 3. století, byla nejčastěji patrná v oblastech Galie s vyšší koncentrací usazeného germánského obyvatelstva, jejichž potomci zvaní *laeti*¹⁴⁷, byli za dominátu povoláváni do říšské vojenské služby.

¹⁴⁴ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 31.

¹⁴⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 69.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 80-81.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 30-32.

¹⁴⁶ TŮMA, Radek. *Přeměna státu na utlačovatelský aparát*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁴⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 39, 81.

9.5 Hospodářská reforma

Mnoho změn bylo provedeno i v řemeslné výrobě. Na začátku římského císařství byla tato výroba provozována převážně soukromými zámožnými řemeslníky, avšak později začalo postupně docházet ke stále většímu uplatňování státní hospodářské politiky. K císařským cihelnám, mincovnám, dílnám na výrobu olověných potrubí a na výrobu papyru, se postupně připočítaly také císařské zbrojařské dílny, tkalcovny a barvírny, ale státní potřeba tímto nebyla zcela pokryta. Proto také došlo k utvoření výrobních spolků, tzv. *colegii*¹⁴⁸, do nichž se už dříve sdružovali drobní živnostníci, jejichž důvodem k tomuto kroku byly sociální i hospodářské důvody, kteří se tímto zcela připoutali k povinnosti organizovaně plnit předepsané státní zakázky. Nejspíše roku 317 vyšlo nařízení, dle jehož znění dělníci pracující v mincovnách museli nadále setrvávat ve svém zaměstnání, roku 319 mělo dojít také ke znevolnění pekařů, roku 326 byli znevolnění lodní přepravci a roku 334 nakonec i obchodníci s masem. Na všechna řemeslná seskupení sjednocená v kolegiích se vztahovala tzv. *munera*¹⁴⁹, což byla povinnost primárně pracovat pro stát, za výplaty minimálně stanovené mzdy, z tohoto důvodu se její členové museli snažit vyrábět zboží i v soukromém sektoru. Avšak tímto začalo docházet ke snížení odbytu i z hlediska řemeslné výroby běžného zboží, a to zejména z důvodu soběstačnosti velkostatků, jež se nacházely mimo městské katastry.¹⁵⁰

¹⁴⁸ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 34.

¹⁴⁹ TŮMA, Radek. *Přeměna státu na utlačovatelský aparát*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁵⁰ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 81.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 33-35.

9.6 Osvobození od platby daní

Tato imunita byla zaručena Konstantinem určitým státním činitelům i skupinám, v letech 320 a 333 lékařům, roku 321 veřejným činitelům a roku 334 architektům. Osvobození od municipálních povinností se dočkali také advokáti, kněžský stav (i židovský), křesťanskému duchovenstvu se této výsady dostalo dokonce několikrát. Všechny tyto skupiny se rovněž vyhnuly uplatnění tzv. *munery sordidy*, ve formě nárazových prací bez nároku na mzdu, jež se vztahovala a byla ukládána na městské i venkovské obyvatelstvo v mimořádných situacích nebo při nepřátelském ohrožení.¹⁵¹

9.7 Regulace obchodu

Ve 4. století bylo celkem typické, že stát se jakýmkoliv způsobem snažil regulovat obchodní činnost na svém území, a to zejména určováním obchodních míst, kde má být zboží směňováno se zahraničními dovozci i vývozci. Ani na půdě hlavního města nebyl povolen volný obchod, i o ně bylo pečováno státem dodávkami obilnin ze státních sýpek. Kupříkladu roku 328 došlo k omezení počtu prodejních míst oleje (*mensae oleariae*) na půdě hlavního města a jejich obchodní činnost se začala vázat z generace na generaci. Dále došlo k uvalení monopolu na prodej masných výrobků a zároveň došlo k utvoření zvláštního obchodního spolku zvaného *suarii*. Nedotčena nezůstala ani organizace transportu,

¹⁵¹ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 82.

TŮMA, Radek. *Přeměna státu na utlačovatelský aparát*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Areiova rehabilitace, Constantinova hmotná a legislativní podpora církve*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

doprava přes Středozemní moře se nadále považovala za stěžejní způsob převozu zboží, a to z hlediska možnosti přepravovat poměrně značný náklad, průměrně 10 000 *modiů* (87 000 litrů) obilí. Jako ekvivalent pozemní přepravy bylo možné naložit nákladní vůz tažený dvěma voly, jehož nosnost byla 1 500 liber (490 kilogramů). Právě proto nejčastěji docházelo k přepravě naturálních dávek skrze říční a mořskou dopravu, a to zejména díky výhodným podmínkám přepravy velkého množství a dostupné ceně. Avšak žádná z těchto obchodních lodí nebyla nikdy vlastněná státem, jako u všech ostatních živností bylo využíváno lodí kolegijních spolků, jejichž majitelé byli přednostně vybíráni ke službě státu. I tato živnost se stala dosti nevýhodnou a navíc k tomuto byla zákonem určena mezigenerační povinnost setrvávat u přepravního řemesla.¹⁵²

¹⁵² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 82-83.
ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 34-35.

9.8 Logistická reforma (reforma poštovních cest)

Už od dob principátu se na hlavních silnicích využívalo poštovní služby tzv. *cursus publicus*.¹⁵³ Tato služba byla zpočátku nejspíše určena jen pro rychlé a snadné spojení ústředních úřadů s provinciemi, patrně až později se jí začalo využívat i k přepravě státních úředníků na služebních cestách. Za nejrychlejší bylo považováno cestování na jízdních koních, za pomalejší způsob se považovalo cestování lehčím dvoukolovým vozem zvaným *birotae* a pohodlných vozů tzv. *raedae* bylo využíváno pouze na krátkých vzdálenostech. U každé silnice došlo k rozmístění stanic, které se dělily dle cestovní priority na, tzv. *mutationes* neboli hustěji přepřahovací a nebo *mansiones*, tedy řidčeji zájezdních, v nichž bylo možné i přenocovat. Podpora financování poštovních služeb byla zčásti hrazena státem, jakožto jejím vrcholovým kontrolním orgánem a z části byla financována veřejností jako forma zvláštní daně, *munery*¹⁵⁴. K jejímu chodu bylo vybíráno zvláštního státního úředníka (*praepositus mansionis*), který byl nejčastěji vybírán z kuriálních řad a musel tuto funkci bezplatně vykonávat po dobu pěti let. Dále i zvířata, jichž se užívalo, byla živena dvojím způsobem, a to ze státních sýpek neboť i s povozy spadaly do státního vlastnictví, nebo bylo využíváno služeb i dávek obyvatelstva. Tato služba byla velmi hojně využívána, každým rokem se musela vyměňovat čtvrtina koní. Pokud nepočítáme vojenské transporty nebo svážení *annony*, tak byla státní pošta velmi často využívána i dvorními úředníky, provinciálními činiteli, správci císařských důchodů (*rationales*) i se svým služebnictvem, důstojníky a naposledy i

¹⁵³ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 28.

¹⁵⁴ TŮMA, Radek. *Přeměna státu na utlačovatelský aparát*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

biskupy, kteří obdrželi císařské svolení k účasti na významných koncilech a synodách.¹⁵⁵

9.9 Vojenská reforma

Během 3. století docházelo k charakteristickým změnám, a to ohledně jmenování a odvolávání císařů římskými armádními sbory. Časté a rychlé výměny císařů s sebou nesly mnoho změn v armádní struktuře, což mohlo vést k dřívějšímu kolapsu říšské vnitřní integrity, ale díky správným zásahům do této struktury a to zejména císaři původem z Illyrika k tomuto nedošlo. Konstantin jako Diocletianův nástupce byl téměř polovinu svého panování zaměstnáván urovnáváním vnitřních konfliktů, jež velmi účinně odváděly jeho pozornost nad kontrolou periferních oblastí říše. A právě toto Konstantina vedlo k potřebě reorganizovat armádní strukturu, za jeden z nejdůležitějších bodů změny bylo rozdělení císařského armádního doprovodu - *comitatus*, na dva oddíly a v závislosti na tomto, vytvoření nových prestižních velitelských postů kavalerie a pěchoty, zvané *magister equitum* a *magister peditum*.¹⁵⁶ Tento bod zároveň vedl ke zbavení se civilních povinností u velení armádních sborů, a to v rozsahu svých provincií, ve kterých bylo dané vojsko přítomno. Tato nová armáda svou podobou a strukturou byla zcela diametrálně odlišná od své dřívější organizace, nyní se její hlavní náplní stala důkladná ochrana. Stálí vojáci s omezeným statutem začali tvořit hraniční posádky, zatímco vojenských oddílů tzv. polní armády, složené z nových, menších a flexibilnějších jednotek bylo drženo v záloze, aby reagovaly v případě náhlého vojenského ohrožení. Jádro armády bylo tvořeno tzv. *comitatenses*¹⁵⁷, jež byly považovány za regionální pohyblivé oddíly, sídlící na nejdůležitějších místech. Tyto oddíly byly složené, z některých

¹⁵⁵ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 83-84.

¹⁵⁶ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 242.

¹⁵⁷ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 36.

částečně stažených speciálních hraničních jednotek a zároveň částečně vytvořením nových oddílů. Díky této organizaci došlo k vytvoření stálých hraničních posádek, složených ze starých legionářských oddílů a pomocných sborů, které ztratily na svém významu, jež se staly známy jako *limitanei* (střežící hraniční pásmo - *limes*) nebo *ripenei* (oddílů usazených podél říčních hranic).¹⁵⁸ Ve svém důsledku se tyto sbory staly pouze miličními sbory, podobnými žoldáckým oddílům, jež byly povolávány jen v případě velmi důležitých vojenských akcí. Výsledkem bylo výrazné snížení počtu mužů z hlediska sborů polních armád, a to nejspíše z 6 000 na 1 000 až 1 200, jejichž převážná část byla tvořena jednotkami nového stylu, jenž byl zván jako *auxilia*.

9.9.1 Nábor a služba

Během doby pozdního císařství bylo stále těžší získávat nové rekruty k doplnění armádních sborů, jelikož vojenská služba přestala být považována za úctyhodné a významné povolání. Toto vedlo k předpokladu dědičnosti vojenské povinnosti, že synové starých vojáků nahradí své otce, za předpokladu jejich dobré kondice. Občas také začalo docházet k vyhledávání dobrovolníků, za jejichž nalezení byly nabízeny příslušné odměny jako prémie. Otroci, kterým nebylo běžně dovoleno vstupovat do armády, se tímto mohli stát novými rekruty jen v případě výjimečné krize, dále i senátorům a státním úředníkům nebylo povoleno vykonávat vojenskou službu. Ale ani dědičnost armádní povinnosti a ani dobrovolnictví nezaručilo dostačující počet nových vojáků, což vedlo ke vzniku nutného opatření v podobě branné povinnosti, jež se konala každým rokem. Nový branci byli vybíráni obdobným způsobem, jakým byl například výběr daní, každé vesnici i státu tímto vznikla povinnost dodat určitý, pevně daný počet rekrutů k vojenskému odvodu. Mezi hlavní požadavky k odvodu byl považován věk mezi 19 a 25 lety a dobrá fyzická

¹⁵⁸ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 243.

kondice. Branná povinnost bohužel nezaručovala vysokou kvalitu nových rekrutů, a proto bylo stále častější záležitostí, vyhledávání branců i mezi cizinci. Toto opatření se týkalo hlavně členů běžné pěchoty, tzv. *peditum*, jejíž rekruti často nebyli ani schopni mluvit latinsky nebo nějakým jejím blízkým dialektem, nejčastěji se mohlo jednat o Germány usídlené, jak uvnitř říše, tak i mimo ni. Tito cizinci měli vynikající schopnosti boje a často byli najímáni do osobní stráže císařů nebo vojenských generálů.¹⁵⁹

9.10 Konstantinova symbolika a zákonný odkaz budoucím generacím

Vztah císaře Konstantina ke křesťanství se dal symbolizovat tzv. *labarem*, což byla císařská purpurová standarta s vyobrazením Kristova řeckého monogramu uprostřed vavřínového věnce,¹⁶⁰ podobná zobrazení se také dále vyskytovala na mincích a medailonech, kde byl zobrazován i samotný císař po boku slunečního i s křesťanskými symboly. Roku 321 bylo církví uvítáno vydání Konstantinova zákona o pojmenování jednotlivých dnů v týdnu, který ustanovil neděli jako den klidu, jenž byl nazýván *dies Solis* (den Slunce), jehož bylo uctíváno po celém antickém Orientu a který byl v křesťanství označován jako *dies dominicus*. Takže v konečném výsledku bylo užito i astronomicko-mytologického pojetí při pojmenovávání jednotlivých dnů v týdnu, jakými byly: *Saturn, Sol, Luna, Mars, Mercur, Jupiter a Venus*.¹⁶¹ Den *dies dominicus*, nebo také *dies dominica*, byl významným dnem klidu určeným pro společné uctění křesťanského kultu modlitbou, čehož bylo především využíváno vojáky, ale zároveň také dnem, kdy byla otrokům věnována svoboda. Ostatně

¹⁵⁹ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 247.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřítel: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 243.

¹⁶⁰ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 69.

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 54.

¹⁶¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 84.

tento den byl 25. prosince původně slaven jako den „narozenin neporazitelného Slunce“ (*dies natalis Solis invicti*), který byl církevními hodnostáři ve 4. století přejmenován na svátek narození Páně (*dies natalis Domini corporalis*), neboli na Vánoce (*natalicia Christi*).¹⁶²

¹⁶² ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 70.

10 ZALOŽENÍ KONSTANTINOPOLE

Jako počátek byzantské říše se nejspíše dá považovat založení Konstantinopole, města, které po jedenáct set let bývalo hlavním městem (východo-)římské říše a jedním z nejskvělejších urbanistických celků celé Evropy. Konstantinopol byla císařem Konstantinem založena nejspíše 8. listopadu 324 jako nové rezidenční říšské sídlo, stavba tohoto skvostného města pokračovala takovou závratnou rychlostí, že už 11. května roku 330 bylo možné, město slavnostně vysvětit. Avšak toto město nebylo vybudováno na zelené půdě, že k jeho vybudování nebylo použito nějakých volných a nezastavěných ploch. Jako rezidenční sídlo byla císařem vybrána starobylá řecká osada jménem Byzantion, která již prožila svou tisíciletou, úspěchy ověřenou historii.¹⁶³

Tato původně řecká osada byla založena v 7. století před naším letopočtem kolonisty z řecké Megary, a v dobách klasické a helénské civilizace byla řazena k předním řeckým obcím, ale na začátku 3. století našeho letopočtu za římské nadvlády, došlo k výraznému poklesu významu této obce. A to zejména v době císaře Septimia Severa, který ji nechal zbořit jako odvetu, za to že v občanské válce byl jejími obyvateli podpořen jeho rivala Pescenius Niger.¹⁶⁴ Přesto tento čin neznamenal

¹⁶³ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 57-58, 90.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 85.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 248.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 273.

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Str. 234.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 33.

TŮMA, Radek. *Constantinova stavební činnost, založení nového hlavního města Konstantinopole r. 330*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁶⁴ GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 125-126, 130-131.

TŮMA, Radek. *Občanská válka v letech 193-197*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z:

<http://rim.me.cz/cisarove/septimius_severus/septimius_severus.php>.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 73. (Zósimos se nezmiňuje o zboření).

úplný zánik, jelikož byl Byzantion brzy poté opět zase obnoven, a v době kdy byl vybrán císařem Konstantinem jako jeho příští sídlo, bylo opět možno vidět kvetoucí město. Avšak i tento stav byl jen nepatrným leskem jeho nadcházející tisícileté budoucnosti a slávy jako hlavního města jedné říše. Konstantinovu volbu místa lze hodnotit jako vskutku jedinečnou, díky jeho zeměpisné poloze se z něj stala přírodní pevnost. Město, které je ze tří stran chráněné vodou, na jihu tato přirozená vodní hranice byla tvořena Marmarským mořem (ve starověku nazývaným *Propontis*), z východu tuto hranici tvořila bosporská úžina a na severu jí byl široký a hluboký záliv zvaný Zlatý roh.¹⁶⁵ Jen ze západu bylo město přístupné a z tohoto důvodu po souši dobytelné, ale i zde bylo chráněno, a to mohutnými hradbami, které z něj učinily obrovskou pevnost, jež byla důvodem staletých neúspěšných výprav rozličných nepřátel s cílem dobýt toto město. Ležíce na Bosporu v jeho nejužším místě, v místě kde se téměř Evropa s Asií dotýká, zde byl utvořen přirozený střed říše. Z Byzantia byla téměř stejná vzdálenost k západní germánské hranici, tak jako východní perské hranici a stejný způsob odhadu centrické vzdálenosti se dal aplikovat na severní podunajskou hranici nebo na africké pobřeží na jihu. Jako místo ve středu říše se muselo jevit jako ideální administrativní a vojensko-strategické centrum. Na významu se mu taky dostalo v obchodní sféře, neboť bylo významnou křižovatkou obchodních cest, jak pozemních z podunajských oblastí do oblastí Sýrie a Mezopotámie, tak námořní spojující Černé moře s Egejským odkud námořní cesty vedly dále do Egypta, na pobřeží severní Afriky, do Itálie, či ještě západněji do Hispánie až k Héraklovým sloupům.¹⁶⁶ Avšak v očích Konstantinových současníků neznamenovalo založení Konstantinopole vůbec nic mimořádného, neboť praktika založit nové

¹⁶⁵ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 73.

¹⁶⁶ GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 248-249.

město byla téměř zcela běžná. Římu byla sice ponechána jeho funkce jako hlavního říšského města, ale už koncem 3. století si jednotliví císaři volili jako své rezidence dle svých potřeb výhodněji situovaná sídla, jakými například byly Mediolanum, Augusta Trevorum, Thessaloniké nebo maloasijská Nikomédia.¹⁶⁷ Bylo ovšem považováno za naprosto příznačné, že přebudování Byzantia v úctyhodnou Konstantinopolis napadlo Konstantina krátce po vítězství nad svým protivníkem a spolucísařem Liciniem. Díky tomuto vítězství se konečně mohl prohlásit za samovládce, neboť ovládal všechna území v celé říši.¹⁶⁸

Jako možný hlavní důvod k vybudování Konstantinopole by bylo zřejmě považovat, že už samotný Konstantin jej budoval se záměrem jako druhého hlavního města říše, ikdyž k úplné realizaci této myšlenky - Konstantinopole jako hlavního města došlo později. Je dokonce pravděpodobné, nejspíše už na samém začátku bylo pro toto město užíváno názvu *Nea Rome* (Nový Řím), když prameny tento název dokládají až v roce 381, a tímto názvem je možné brát v potaz, naprosto zřejmé vyjádření politického programu i cíle. Ale i v této oblasti je možné nalézt určité podobnosti Konstantinopole s Římem, stejně jako Řím i Konstantinopol se rozkládala na sedmi pahorcích a podle vzoru hlavního města byla uspořádána. Rozdělení města proběhlo do 14 okresů¹⁶⁹, dále v něm bylo zavedeno bezplatných přidělů chleba pro chudší vrstvy obyvatelstva. Zároveň bylo císařem dbáno o to, aby se novému městu

¹⁶⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 21, 28.

¹⁶⁸ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 90.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 84.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 248.

TŮMA, Radek. *Constantinova stavební činnost, založení nového hlavního města Konstantinopole r. 330*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁶⁹ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 21.

dostalo lesku a velkoleposti a nejspíše kvůli tomuto svému požadavku, nechal do Konstantinopole svážet veškerá umělecká díla, jakými byly sochy, sloupy a jiné vzácné a starobylé předměty, avšak ke značné nelibosti řeckého východu.¹⁷⁰ Dále se pokoušel vyvíjet snahu o přesídlení příslušníků některých významných aristokratických rodin skrze rozličné dary nebo skrze nabízení různých benefitů. Tyto rodiny měli zvýšit senátní prestiž, který zde byl podle římského vzoru také ustanoven.¹⁷¹

A stejně jako u Říma i u Konstantinopole došlo k vynětí z administrativní struktury říše, také do jejího čela byl ustanoven zvláštní úředník zvaný *praefectus urbi* (řecky *eparchos*)¹⁷², který byl řazen k nejpřednějším hodnostářům impéria. Jen v jediném ohledu se Konstantinopol výrazně odlišovala, ideově byla založena jako křesťanské město, což lze v jistých ohledech považovat, za přímé symbolické vyjádření nového imperiálního rázu. Založení nového hlavního města, bylo ve své podstatě pouze dovršení široce pojatého plánu a reformního úsilí, jež bylo započato Konstantinovým předchůdcem Diocletianem. Na Konstantinovu památku při příležitosti založení města došlo ke vztyčení obrovského porfyrového sloupu v prostřední části kruhového fóra, jehož vrchol byl zdoben sochou panovníka. Sloup, kde je panovník zobrazen vedle pohanské městské bohyně (Fortuna?)¹⁷³, se stal symbolem města. Od 6. století jsme historiky informováni o vzhledu této sochy: „A na sloup umístil svou sochu, jež má na hlavě sedm paprsků.“¹⁷⁴ Konstantin se tu nachází ve středu svého

¹⁷⁰ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 92.

¹⁷¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 91.

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 273.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 74.

¹⁷² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 21.

¹⁷³ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 74.

¹⁷⁴ Ióannés Malalás. *Světová kronika 312*, 12. Citováno z knihy

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 92.

města i své říše, zobrazen jako Hélios/Sol, držící v rukou císařské insignie moci, jednou z nich je glóbus, který označuje kosmos a druhou je kopí, jež označuje vojenské úspěchy. Dokonce ještě v 5. století bylo Filostorgiem tvrzeno, že Konstantinově soše bylo obětováno, nebo slavnostně skládáno slibů, v očekávání pomoci při osobních nesnázích a to dokonce i křesťanskými věřícími. Tato lidová zbožnost se velmi dlouho vymykala církevním zásahům. A také zde bylo dosaženo, rovnoprávného postavení křesťanů i pohanů, jelikož zde byly stavěny jak kostely, tak i pohanské chrámy.¹⁷⁵

¹⁷⁵ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 91-93.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 84.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249.

TŮMA, Radek. *Constantinova stavební činnost, založení nového hlavního města Constantinopole r. 330*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 74.

11 KONEC KONSTANTINOVY VLÁDY

Na samotném konci Konstantinovy vlády nedocházelo k častým vnitropolitickým nepokojům, pouze snad roku 334 se udála vnitropolitická komplikace, jež byla způsobena uzurpací Kypru a to jedním z císařských úředníků v úřadu *magister camelorum* Calocaerem, jehož povinností byla starost o císařská stáda velbloudů. Konstantin nechal na Kypr poslat vojsko, jež bylo vedeno *magistrem militum* Dalmatiem, jemuž se dostalo hodnosti caesara z důvodu rychlého potlačení odboje, tuto hodnost sdílel se všemi Konstantinovými syny, jimiž byli Constantinus II. (Konstantin II.), Constantius II. a Constans.¹⁷⁶ Císař byl touto nenadálou uzurpací zneklidněn natolik, že byl nucen obrátit svou podezíravost i na neškodného, Liciniova levobočka, jehož jméno není nikomu známo, jenž byl odeslán do Afriky a mohl těšit se životu v ústraní. A protože matkou Liciniova levobočka byla otrokyně, nechal Konstantin vydat reformy týkající se zákona v rodinném právu a to se zpětnou platností, v nichž bylo uvedeno prohlášení všech neplatných věnování, které poskytovaly dary nemanželským dětem těch římských občanů, jež měli tyto děti se svými otrokyněmi. Tímto zákonem byla Konstantinovi poskytnuta možnost, jednat s tímto nešťastným mladíkem jako s uprchlým otrokem, mohl jej nechat zbičovat a odeslat v okovech do císařské tkalcovny v Kartágu, kde byl nedlouho poté při svém pokusu o útěk usmrcen.¹⁷⁷

¹⁷⁶ ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 86.

¹⁷⁷ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 60-61.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 252, 255.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 40.

TŮMA, Radek. *Constantinovy úspěšné boje proti barbarům*. [on-line], [citováno dne 17. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

11.1 Římsko-perský konflikt, Konstantinova smrt

Mezitím začalo docházet ke zhoršení poměrů na římsko-perských hranicích. Perský král Šápúr II. (310-379), se po krvavém soupeření dostal na perský trůn, a to ve velmi útlém věku. Dokud Šápúr ještě nedosáhl plnoletého věku, tak byly římsko-perské hranice stabilně klidné, ale již od roku 333 začalo docházet k potyčkám a hraničním konfliktům, kterým čelil a se kterými se musel vypořádat Konstantinův syn, jenž byl do té oblasti vyslán, kterým byl caesar Constantius II. V době kdy docházelo k loupežím arabských kočovných kmenů na území říše, nedocházelo k žádnému vyostřenému střetnutí s Persií. Avšak již kolem roku 334 se Peršané zmocnili arménského trůnu, a panovníka této oblasti nechali oslepit a odvést jej do zajetí. V odpověď na tento akt byla arménským poselstvem odeslána Konstantinovi žádost o pomoc, ale již bylo pozdě, neboť Arménie již byla obsazena perským vojskem, čímž byla porušena smlouva, jež byla uzavřena roku 298. Konstantin se z mocenských důvodů, ale i z kulturních důvodů ve snaze ochránit tamější křesťanské obyvatelstvo, se nehodlal smířit s touto situací a novými poměry hranic Persie k Římské říši. O znovudosazení Arsakovské dynastie na arménský trůn nebylo usilováno, na toto místo Konstantin raději jmenoval svého synovce Hannibaliana, kterému byla nabídnuta císařská dcera, Constantine. Hannibalian se tímto stal arménským králem, jenž k tomuto úřadu získal i honosný titul *rex regum et Ponticarum Gentium*.¹⁷⁸ Jako odpověď bylo poté perským vojskem požadováno nucené vydání císařského příkazu ke stažení všech římských jednotek z Arménie, avšak namísto toho byla Konstantinem vypovězena válka vůči perskému vojsku s králem Šápúrem v čele. A také

¹⁷⁸ *Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků*. Str. 274.

se sám připravoval k tomuto útoku, ale dříve než k tomuto útoku došlo, Konstantin náhle onemocněl a 22. května roku 337 ve ville Achyróně, nacházející se u bithýnské Nikomédie zemřel, kde nejspíše jím byl na smrtelné posteli přijat křest.¹⁷⁹

11.2 Hodnocení vlády

Konstantin, k němuž bývá obvykle připojováno přídomek Veliký, musel rozhodně patřit k nejrozporuplnějším postavám své doby. Ctitelé starých římských tradic v něm museli zákonitě vidět nepřítele, z důvodů jeho prokřesťanských postojů. A právě možná na základě tohoto byla Konstantinova památka zneuctěna jeho synovcem, Julianem Apostatou, jenž Konstantinovi vytýkal jeho údajné negativní vlastnosti, jimiž prý údajně byly chamtivost a marnotratnost. A ani Zósimovi žijícímu kolem roku 500, který byl nejspíše zastáncem starých tradic a kultů, se Konstantin jako panovník nepozdával, a možná i proto jej často nazýval „hrobařem“ římské říše. Ani u jiných autorů budoucích dob, Konstantin nějakými svými negativními činy nijak příznivě nezaujal, například mu byla vytýkána nelidskost, které se dopustil při popravách některých svých příbuzných, v tomto ohledu je mu zejména vyčítána Crispova a Faustina poprava (nemanželský syn a první žena).¹⁸⁰ Dále je kritizován za špatné rozhodnutí, které dalo velkých pravomocí hrabivým úředníkům v jejich snaze okrádat lid a stát. Chválou je naopak zahrnován světskými panegyristy i církevními spisovateli. A proto nejspíše z vděčnosti za legalizaci křesťanství byl Lactantiem označován za Bohem seslaného

¹⁷⁹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str.62, 94-95.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 86-87.

TŮMA, Radek. *Napětí mezi Římem a Persií, Konstantinova smrt 22. května 337*. [online], [citováno dne 17. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

¹⁸⁰ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 71-72.

obšťastňovatele lidstva, a Eusebiem z Kaiserie v jehož dílech, konkrétně Církevních dějinách byl přirovnáván ke starozákonnímu Mojžíšovi. A dokonce byl i tímto autorem, na sklonku jeho života vysoce oceněn dvěma spisy, Chvalořečí k začátku třicátého roku Konstantinovy vlády z roku 335 a obsáhlým nekrologem z roku 337, který je znám jako Konstantinův život. Tyto spisy velmi idealizují Konstantinovu osobu, a především ji obdařují moudrostí, lidumilností a zbožností, vlastnosti, které se později staly jakousi předlohou pro pozdější křesťanské spisovatele.

181

¹⁸¹ CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 57.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 87-88.

GRANT, Michael. *Římscí císařové*. Str. 252.

11.3 Konstantinovo blahoslavení

Ne vždy se u Konstantina můžeme setkat s příznivým hodnocením, někteří badatelé 18. a 19. století, zejména E. Gibbon a J. Burckhardt jej označují za bezohledného despota, jenž svým sobeckým cílům podřídil vykonávání spravedlnosti i náboženské otázky a ke křesťanskému náboženství se připojil z pouhého prospěchu. I v současné historiografii převládají rozpaky, a proto jsme nuceni se vyhýbat jednostranným chválám i odsudkům, což je možná způsobeno vnímáním samotné církve, která Konstantinovu osobnost, dlouho před reformací oceňovala rozdílným způsobem. Ve východních církvích je Konstantin vnímán jako světec, dokonce jako *isapostolos* (rovný apoštolům), kdežto západní římskokatolická církev se k jeho svatosti vyjadřuje zdrženlivě. I přes tento svůj postoj, se římskokatolická církev v 6. století musela snažit napomoci si legendou, dle které došlo k údajnému Konstantinovu křtu v Římě, a to rukou biskupa (papeže) Silvestra. Jádrem legendy o svatém Silvestrovi (římský biskup mezi lety 314 a 335) se našlo v 8. století jisté uplatnění, což vedlo k vytvoření největšího ranně středověkého falza, jež vešlo do dějin pod názvem *Constitutum Constantini* neboli *Constantini donatio*, kterým byl Silvestr údajně samotným Konstantinem učiněn hlavou veškeré církve a zároveň ustanoven vládcem celé západní poloviny římské říše.

Ale nezávisle na tomto falzu, katolická církev středověku i novověku se nikdy nemohla smířit se skutečností, že Konstantin na svém smrtelném loži přijal křest z rukou Eusebia z Nikomédie, jenž byl výrazně ovlivněn Areiovým učením.¹⁸² (záznam křtu z knihy O životě zvěčnělého císaře Konstantina -**15.1.6**)

¹⁸²CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 94-97, 108-109.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Str. 88.

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Str. 249, 251.

TŮMA, Radek. *Napětí mezi Římem a Persií, Constantinova smrt 22. května 337*. [online], [citováno dne 17. 04. 2013]. Dostupné z:

<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Str. 36-37.

12 ZÁVĚR

Konstantin I. Veliký jako panovník měl pro svou dobu obrovský význam, neboť dokázal sjednotit celou Římskou říši a držet kontrolu nad tímto státním celkem jen ve svých rukou. Jeho doba by se místy dala charakterizovat dobou plnou změn, v porovnání s dobou Diocletiana a dobami jiných předchůdců. Jako panovník dosáhl velkého významu, a to především vítězstvími nad svými protivníky, ale i nad nepřáteli nacházejícími se mimo území Římské říše, především germánskými kmeny.¹⁸³ V tomto ohledu se někdy císař Konstantin musel soustředit na boj, který vedl na dvou frontách. Se získáním moci i nad zbývající východní polovinou mu sice ubylo protivníků na domácí politické půdě, ale zato mu přibyli další, mnohem lépe organizovaní protivníci, jakými byli Peršané (oproti germánským kmenům). Dále jeho politický a kulturní význam spočívá v oblasti náboženských otázek, slyšel snad někdo o nějakém Konstantinově nábožensky motivovaném pronásledování? Na rozdíl od svých předchůdců se snažil o tolerantní politiku vůči jiným náboženským skupinám, sice je několik výjimek, třeba například vůči židovské komunitě, které bylo odejmuto právo obřezávat nežidovské otroky, ale na rozdíl od svého syna Constantia II. zaujímal umírněnější postoj.

Konstantin na rozdíl od svého předchůdce Diocletiana neměl nikterak strach nějakým způsobem podpořit dříve všeobecně pronásledovanou náboženskou skupinu. V Diocletianově případě by se náboženské pronásledování a vydávání ediktů dalo považovat za paranoiu, zejména vnímáním křesťanské komunity a jejím srovnáváním s „nepřátelským“ manicheismem, což bylo naprosto menšinové náboženství Římské

¹⁸³ Zde je míněn hlavně počátek vlády.

říše.¹⁸⁴ Při opatřeních proti tomuto náboženství, které se rozšířilo do oblasti Předního východu z konkurenční Persie, začala být pronásledována křesťanská komunita, jež byla dosti hojně zastoupenou říšskou menšinou. Nejspíše jej k tomu začal vést strach, protože křesťané začali být zastoupeni ve všech společenských vrstvách. Nicméně se ale musím vrátit zpět ke Konstantinovi, který sice také vydal edikt, ale tolerančního rázu. Nejspíše si začal pohrávat s myšlenkou konverze ke křesťanství již v době bitvy u Mulvijského mostu, a udělal to nejspíše i kvůli podpoře své osoby, což mu je vytýkáno například E. Gibbonem, který jeho výše zmíněný čin nazývá prospěchářstvím. V tomto ohledu bych si dovolil Gibbonovu názoru oponovat, a na vyvrácení Gibbonova slovního obratu bych uvedl tu skutečnost, že Konstantin byl pokřtěn až na smrtelném loži. Dále skutečnost Konstantinovy podpory křesťanskému kultu¹⁸⁵ bych neviděl tak negativně, jako výše zmíněný anglický historik, neboť samotný císař se nejspíše podporou tohoto kultu snažil říši stmelit, a poukázat na lepší vzájemné soužití. Možná si také začínal uvědomovat, že není až tak důležité komu se modlíme, veškeré náboženské rysy a ideologické myšlení jsou si podobné a spějí ke stejnému cíli, nezávisle na tom o jaké náboženství se jedná, a že je lepší začít se modlit k jednomu bohu, který má v sobě atributy mnoha jiných.

Na druhou stranu bych místy oplýval skepticismem nad událostmi týkající se bitvy u Mulvijského mostu a prvního níkaiského koncilu. V první zmíněné informaci, bych se chtěl především zabývat otázkou údajného božského znamení, a to zejména z důvodu, že v původních zprávách se hovořilo o nebeském nápisu v řečtině. K tomuto již zmíněnému nebeskému úkazu, bych chtěl podotknout skutečnost, že samotný

¹⁸⁴ Pouze autorova vlastní domněnka.

¹⁸⁵ Aby taky ne, vždyť sama Konstantinova matka byla křesťankou.

Konstantin¹⁸⁶ neovládal řecký jazyk, a stejnou skutečnost bych chtěl také zdůraznit u koncilu, který jsem uvedl již na začátku odstavce. V případě bitvy Mulvijského mostu bych Konstantinovo vidění božského úkazu, označil za legendarizaci Konstantinovy osoby církevním historikem Eusebiem, a vlastně i v dalším případě by se mohlo jednat, o ovlivnění císaře touto výše zmíněnou osobou. I tak tohoto panovníka považuji za velmi významnou osobou nejen evropských dějin, vynikajícího стратега a velmi dobrého politika.

Nakonec bych si dovolil filosofickou otázku: *„Jak by vypadala evropská civilizace bez Konstantinova příklonu ke křesťanství a císařské podpory církvi?“*

¹⁸⁶ Jak je zmiňováno v několika zdrojích.

13 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

LITERATURA – Primární zdroje

ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Praha : Odeon, 1983

Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Praha : Svoboda, 1977

LITERATURA – Sekundární zdroje

CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Praha : Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-734-0

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha : Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-386-8

GIBBON, Edward. *Úpadek a pád římské říše*. Praha : Levné knihy KMa, 2005. ISBN 80-7309-189-5

GRANT, Michael. *Římští císařové*. Praha : BB art, 2002. ISBN 80-7257-731-X

PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Praha : Fighters Publications, 2007. ISBN 978-80-86977-10-2

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila a kol. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992. ISBN 80-200-0454-8

INTERNETOVÉ ZDROJE

CLARK, Victor. General literary sources. [on-line], [vyhledáno dne 26. 04. 2013]. Informace byla nalezena na serveru: <<http://www.constantinethegreatcoins.com/Constantine/Sources.html>>.

FAIRBAIRN, A.M. "The Theological Problems and Historical Persons of Nicaea," Review & Expositor 3.3 (1906): 398-416 [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://www.earlychurch.org.uk/nicene.php>>.

CHLUBNÝ, Jiří a kol. *Níkajský koncil*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=2350>>.

Novák, J: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1988
[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/index.htm>>.

TŮMA, Radek. *Diocletianova vojenská kariéra a jeho nástup na trůn*.

[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.

TŮMA, Radek. *Diocletianova náboženská politika, velké pronásledování křesťanů*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.

- TŮMA, Radek. *Diocletianovy protikřesťanské edikty*. [on-line],
[citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/galerius/galerius.php>>.
- TŮMA, Radek. *Diocletianova a Maximianova abdikace*. [on-line],
[citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>.
- TŮMA, Radek. *Galeriův edikt, povolující náboženskou svobodu*. [on-line],
[citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/galerius/galerius.php>>.
- TŮMA, Radek. *Areiova rehabilitace, Constantinova hmotná a legislativní podpora církve*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.
- TŮMA, Radek. *Milánský edikt z roku 313 zrovnoprávňující křesťanství s ostatními kulty*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.
- TŮMA, Radek. *Constantinova politika vůči křesťanství, vnitřní rozpory v církvi*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.
- TŮMA, Radek. *Donatistická hereze v Africe*. [on-line],
[citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Ariánská hereze v Egyptě*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Níkajský koncil 20. Května 325*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Poměry v Constantinově rodině, Faustina aféra*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Organizace a růst byrokratického aparátu, vznik praefektur*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Přeměna státu na utlačovatelský aparát*. [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Constantinova stavební činnost, založení nového hlavního města Constantinopole r. 330*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Občanská válka v letech 193-197*. [on-line], [citováno dne 16. 04. 2013]. Dostupné z: <http://rim.me.cz/cisarove/septimius_severus/septimius_severus.php>.

TŮMA, Radek. *Constantinovy úspěšné boje proti barbarům*. [on-line], [citováno dne 17. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

TŮMA, Radek. *Napětí mezi Římem a Persií, Constantinova smrt 22. května 337*. [on-line], [citováno dne 17. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>.

VOGEL, Albrecht. "Donatism," SCHAFF, Philip, ed., *A Religious Encyclopaedia or Dictionary of Biblical, Historical, Doctrinal, and Practical Theology*, 3rd edn, Vol. 1. Toronto, New York & London: Funk & Wagnalls Company, 1894. pp.659-661 [on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <<http://www.earlychurch.org.uk/donatism.php>>.

ZDROJE OBRÁZKOVÝCH PŘÍLOH

1. příloha: císař Diocletianus – zdroj: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Istanbul_-_Museo_archeol._-_Diocleziano_%28284-305_d.C.%29_-_Foto_G._Dall%27Orto_28-5-2006.jpg>. (28.04.2013).
2. příloha: císař Maximianus – zdroj: <<http://www.livius.org/ei-er/emperors/emperors04.html>>. (28.04.2013).
3. příloha: mapa Římské říše v době císaře Diocletiana – zdroj: <<http://rim.me.cz/cisarove/diocletianus/diocletianus.php>>. (28.04.2013).
4. příloha: císař Konstantin – zdroj: <<http://www.livius.org/ei-er/emperors/emperors04.html>>. (28.04.2013).

5. příloha: císař Constantius Chlorus – zdroj: <<http://www.livius.org/ei-er/emperors/emperors04.html>>. (28.04.2013).
6. příloha: císař Galerius – zdroj: <<http://www.livius.org/ei-er/emperors/emperors04.html>>. (28.04.2013).
7. příloha: uzurpátor Maxentius – zdroj: <<http://www.livius.org/ei-er/emperors/emperors04.html>>. (28.04.2013).
8. příloha: císař Licinius – zdroj: <<http://www.reformation.org/pope-constantine.html>>. (28.04.2013).
9. příloha: mapa Římské říše v za 2. tetrarchie a na počátku Konstantinovy vlády – zdroj: <<http://rim.me.cz/cisarove/constantinus/constantinus.php>>. (28.04.2013).
10. příloha: genealogický strom Konstantina I. Velikého – zdroj: <<http://www.constantinethegreatcoins.com/family/>>. (28.04.2013).
11. příloha: mapa Konstantinopole – zdroj: <<http://awmc.unc.edu/wordpress/free-maps/the-romans-from-village-to-empire-2nd-edition-2011/>>. (28.04.2013).

14 RESUME

This bachelor thesis deals Constantine the Great - his life and religious conditions in the Roman empire during his rule is engaged in many stages of Constantine's life that would have gone to define several important milestones. The aim was to form an overall picture of the emperor's time, then is the important to deal with delimit established milestones of his reign and gradual political evolution of the Roman empire during his reign, there must not be forgotten events on the battlefield. As an example, it would be appropriate and convenient to mark the battle of Milvian bridge, or the battle of Chrysopole. It should also be considered important to outline and compare the religious and political situation of the time of Constantine the time of his predecessor, Diocletian, at this point it is necessary to look back into the past and deal with at that time a revolutionary new system of government. In addition to describing the events and battles, this work also largely concerned with religious issues and events, such as the Edict of Milan or the first Council of Nicea. It should also be mentioned and construction activities in the form of constructive intent Constantine - Constantinople, and must not be ignored in any case his reform efforts. This work is based on the search of relevant information and comparing at least two primary sources to give a full picture of Constantine and his time.

15 PŘÍLOHY

15.1 TEXTOVÉ PŘÍLOHY

15.1.1 *Popis Diocletianových ediktů a událostí dle Eusebia a jeho Církevních dějin*

2. ROZBOŘENÍ KOSTELŮ

„Toto všechno se splnilo v naší době. Na vlastní oči jsme viděli, jak jsou strhávány Boží domy a do základu bořeny, jak božská a svatá Písma jsou na veřejných prostranstvích házena do ohně. Viděli jsme pastýře obcí, jak se zbaběle skrývají, jak je potupným způsobem zatýkají a vydávají na posměch nepříteli. Zde podle jedné předpovědi "Bůh vyliil potupu na knížata, nechal je bloudit neschůdnou pouští a ne po cestách" (Š 106,40). Nepovažuji za svůj úkol podrobně líčit jejich smutný osud, který je stihl. Také se mi nezdá za vhodné mluvit o jejich vzájemných sporech a přehmatech před pronásledováním a sdělovat je příštím generacím. Umínil jsem si nemluvit o tom víc, než co by mohlo sloužit k ospravedlnění Božího trestu. Nebudu se proto zmiňovat o těch, kteří při pronásledování upadli v pokušení zapřít víru, ani o těch, kteří úplně ztroskotali nebo utonuli v hlubinách příboje. Do svých Dějin vložím jen to, co by mohlo mít užitek především pro nás samé a pak i pro potomky. Přejdeme nyní ke krátkému popisu svatých bojů, které podstoupili svědkové božského náboženství.

Bylo to 19. roku vlády císaře Diokleciana, když v měsíci dystru, který se u Římanů nazývá březem, blízko svátku Utrpení našeho Spasitele byly všude vyvěšeny císařské edikty příkazující rozbořit do základů kostely a svaté knihy hodit do ohně. Dále ti, kteří zaujímali čestná postavení, měli jich ztratit a jejich podřízení úředníci, jestliže trvali na vyznání křesťanské víry, měli ztratit svobodu. To byl obsah prvního ediktu proti nám.*

Nedlouho na to se objevil jiný výnos, podle kterého všichni představení církví na všech místech měli být spoutáni a potom obvyklým způsobem přinuceni k obětování bohům.

** Rok 303.*

3. BOJ MUČEDNÍKŮ ZA PRONÁSLEDOVÁNÍ.

Tehdy velmi mnoho přestavených vytrpělo hrozným způsobem strašná muka. Byl to vznešený boj. Velmi mnoho jiných se toho zhrozilo a podlehlí ihned při prvním náporu. Z ostatních byl každý jiným způsobem mučen. Jeden byl bičován, jiný trpěl na mučidlech pod kopyty koní. Zde právě někteří našli velmi krutou smrt. Jiní musili svůj boj bojovat jiným způsobem. Jeden byl násilím přivlečen, aby hříšně obětoval bohům. Kdyby obětoval, byl by ihned propuštěn. Jiný naproti tomu nejednou přišel až k oltáři, aniž se něčeho nečistého dotkl. Mohl však volně odejít, když někteří jen řekli, že obětoval a on k tomu mlčel. Jiný polomrtvý byl odhozen jako skutečně mrtvý. Jiný zase svázan na obou nohách byl odvečen daleko a pak počítán mezi ty, kteří obětovali. Jeden křičel a zapřísahal se, že se zdráhal obětovat. Jiný hlasitě doznal, že je křesťan a hrdě vyznával oblažující jméno Kristovo. Jiný zase tvrdošijně tvrdil, že neobětoval a nikdy že nebude obětovat. Vojáci ranami do úst se je snažili umlčet a ranami do obličeje je násilím odehnat.

Nepřátelé víry velmi si dávali záležet na tom, aby aspoň zdánlivě dosáhli svého cíle. To se však jim u svatých mučedníků nepodařilo. Kdybychom chtěli podrobně to vylíčit, stačila by k tomu slova?¹⁸⁷

¹⁸⁷ Novák, J: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1988
[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/index.htm>>.

15.1.2 Úplné znění Ediktu Milánského

5. OPISY CÍSAŘSKÝCH NAŘÍZENÍ

„Nyní chceme uvést i nařízení císařů Konstantina a Licinia přeložená z latiny.

Opis císařských nařízeních přeloženy z latiny.

Již dříve jsme došli k přesvědčení nebránit náboženské svobodě, nýbrž každému podle jeho názoru a vůle dovolit svobodně vykonávat náboženské úkony. Dali jsme příkaz, že každý, jmenovitě i křesťané, si smí podržet víru jím svobodně zvoleného náboženství. Poněvadž každý reskript, kterým bylo uděleno toto dovolení, byl spojen s rozličnými podmínkami, bránilo to potom asi mnohým vyznávat své náboženství. Když jsme my, já císař Konstantin a já císař Licinius, potom šťastně přišli do Milána a dosáhli všeho, čeho bylo třeba ke spokojenosti a k prospěchu státu, mezi jinými všeobecně užitečnými nařízeními či spíše přede všemi těmito jsme po dobré úvaze považovali za dobré vydat nařízení vztahující se na službu a uctívání božství, že totiž my křesťanům i všem jiným dáváme svobodou volbu zvolit si náboženství, jaké chtějí, aby božství či kterákoli nebeská bytost mohly nám i všem poddaným být milostivě nakloněny.

Po dobrém uvážení a s nejlepším úmyslem jsme se rozhodli, že nyní musí být vydáno takové rozhodnutí, které by nikomu neodpíralo svobodně si zvolit křesťanské náboženství a je vykonávat. Každý se má svobodně rozhodnout, komu má dát své srdce a které sám považuje za nejvhodnější, aby nám mohlo božství prokazovat svou starostlivost a přízeň. Považovali jsme za nutné tuto naši vůli ihned písemně oznámit, aby podmínky obsažené -v dopise Tvé výsosti (pozn.: pretoriánskému prefektu? byly zrušeny a všechno, co se jevilo jako tvrdé a odporující naší

mírnosti, bylo odstraněno a aby nyní každý svobodně, veřejně a bez jakéhokoli obtěžování mohl svou víru vyznávat. Rozhodli jsme se to Tvé starostlivosti zevrubně sdělit, abys věděl, že jsme dali křesťanům svobodné a neomezené dovolení k výkonu jejich náboženství, Poněvadž je nyní toto křesťanům dovoleno bez omezení, nechť Tvá výsost z toho poznává, že tím je i jiným dána svoboda přijmout a vykonávat náboženství, které se jim líbí. Odpovídá to klidu v naší době, aby měl každý svobodu volit si božství a uctívat je, které chce. Toto jsme učinili v úmyslu, aby to nebudilo dojem, jako bychom chtěli způsob Boží úcty a služby Bohu v něčem ovlivňovat.

Co se týče křesťanů, nařizujeme kromě toho ještě, aby místa, kde se dříve shromažďovali - třeba jsme Tvé výsosti dříve jinak nařídili - kdo si je koupil od naší pokladny či od někoho jiného, těmto křesťanům bezplatně, bez jakéhokoli nároku na náhradu, bez váhání a bez vytáček vrátil. A jestliže někdo tato místa za Tvého dozoru ať je křesťanskému společenství bezodkladně ihned vráceno. či dostali darem, žádají-li nějakou náhradu od naší milosti, mohou se obrátit na místodržícího dotyčné provincie, aby tak i oni poznali naši ohleduplnost. Toto všechno za Tvého dozoru ať je křesťanskému společenství bezodkladně ihned vráceno. A poněvadž tito křesťané, jak je známo, mají ve svém držení nejen ona místa, kde se shromažďovali, nýbrž ještě i jiná místa, která nejsou majetkem jednotlivce, nýbrž v právo planém držení celého společenství, totiž všech křesťanů, vydej příkaz, aby na základě předtím uvedeného zákona bylo to ihned uvedeným křesťanům bez jakéhokoli váhání vráceno. To znamená: Aby to bylo vráceno jejich společenství a jejich shromažďovacím místům. Přece však při dodržení dříve zmíněného nařízení všichni, kteří ona místa, jak bylo předtím uvedeno, bezplatně vrátili, mohou od naší dobroty očekávat odškodnění. Aby náš příkaz byl co nejrychleji splněn a také. aby naší milostí všude zavládl klid, musíš při

tom všem s všemožnou horlivostí zastupovat zájmy zmíněného společenství křesťanů. Tímto jednáním zůstane s námi po všecken čas Boží pomoc, kterou jsme zakusili při mnoha příležitostech.

*Aby však obsah tohoto námi vydaného výnosu byl všude znám, je nutné, aby tento náš přípis byl spolu s Tvým nařízením všude veřejně vyvěšen a nikdo tak nemohl naše milostivé nařízení zatajovat.*¹⁸⁸

15.1.3 Konstantinova snaha řešit donatistický spor

„Opis přípisu, ve kterém císař přikazuje biskupům svolat synodu kvůli zachování jednoty a svornosti v církevních obcích.

Konstantin Augustus římskému biskupu Miltiadovi a Markovi! Od osvíceného prokonzula v Africe Anulina jsme dostali četné přípisy, z nichž vysvítá, že afričtí biskupové obvinili biskupa v Kartágu Caeciliana z různých věcí. Je mi velmi nepříjemné, že v této velmi obydlené zemi, která nám byla Boží prozřetelností dobrovolně svěřena, se lid rozdělil ve dva tábory, že většina se kloní na špatnou stranu a že sami biskupové jsou rozděleni. Rozhodl jsem se, aby Caecilianus s deseti biskupy, kteří jej asi obviňovali, a s deseti jemu nakloněnými biskupy příplul do Říma a tam před vašimi kolegy Reticiem, Maternem a Maximem, které jsem kvůli tomu povolal do Říma, aby mohl být vyslechnut, jak to vyžaduje zákon. Abyste se mohli dokonale seznámit s celou touto záležitostí, poslal jsem vašim výše uvedeným kolegům mně poslané Anulinovy přípisy současně s mým přípisem. Až je Vaše důstojnost přečte, necht' uváží, jakým způsobem spornou věc možno co nejpečlivěji přešetřit, a pak ať spravedlivě rozhodne. Vaší pozornosti jistě neušlo, jak si vážím katolické

¹⁸⁸ Novák, J: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1988.

[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z: <http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/index.htm>.

církve a jak si přeju, aby nikde nenastal rozkol a neshody. Moc všemohoucího Boha nechť vás, velmi vážený, dlouho chrání.“¹⁸⁹

15.1.4 Přípravy na válečné střetnutí u Hadrianopole podle Zósima

„ 22. Tyto zajatce přidělil Constantinus jednotlivým městům a odtáhl do Thessaloniky. Tam zbudoval přístav, protože Thessalonika do té doby přístav neměla, a chystal se znovu k válce proti Liciniovi. Za tím účelem dal postavit na 200 lodí s třiceti vesly a shromáždil na 2 000 nákladních lodí; pěšího vojska bylo kolem 120 000, námořníků a jezdců bylo kolem 10 000. Když Licinius dostal zprávu o Constantinových válečných přípravách, rozeslal do jednotlivých provincií posly s rozkazem, aby postavili a řádně vyzbrojili válečné lodi, pěší i jízdní vojska. Bez váhání vyslali Egypťané osmdesát trojřadek, stejný počet Foiničané, Ionové a maloasijské Dórové šedesát, Kyperští tři sta, Kárové dvacet, Bithýnové tři sta a Afričané padesát. Pěšího vojska bylo kolem 150 000, jízdy 1 500; tu dodala Frýgie a Kappadokie. Lodstvo Constantinovo kotvilo v Peiraieiu, Liciniovo v Helespontu. Takové bylo složení námořních a pozemních sil obou protivníků. Licinius tábořil u thráckého města Adrianopole; Constantinus dal rozkaz svému lodstvu, které sestávalo větším dílem z řeckých lodí, aby vyplulo z Peiraieia; zároveň vyrazil s pěším vojskem z Thessaloniky a utábořil se poblíž břehu řeky Hebros, která teče vlevo od Adrianopole. Když i Licinius rozmístil své vojenské síly v prostoru vzdáleném až na dvě stě stadií od hory čnicí nad městem u soutoku řek Tonoseia a Hebru, stala obě vojska několik dní proti sobě. Tu si Constantinus zjistil, kde je řeka nejužší, a vymyslel tuto lest. Vojákům poručil dopravit z lesa dřevo a uplést provazy, jako by chtěl přes řeku

¹⁸⁹ Novák, J: *Církevní dějiny (Ecclesiastica historia) (Teol. studie)*, Praha: Česká katolická charita, 1988
[on-line], [citováno dne 15. 04. 2013]. Dostupné z:
<<http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/index.htm>>.

postavit most a po něm převést vojsko. Když takto oklamal nepřátele, vystoupil na pahorek pokrytý hustým lesem, který poskytoval dokonalý úkryt, a tam usadil 5 000 pěších lučištníků a osmdesát jezdců. Potom vzal dvanáct jezdců a přešel s nimi řeku Hebros na jejím nejužším a nejmělkčím místě, znenadání napadl nepřátele, takže někteří padli, mnozí ve zmatku prchli, zatímco ostatní, ohromeni nenadálou změnou situace a užaslí nad neočekávaným přechodem přes řeku, stáli němí bez hnutí. Když mezitím přešli i ostatní jezdci a potom postupně celé vojsko, nastalo hrozné krveprolévání, neboť mrtvých bylo 34 000. Constantinus odešel při západu slunce do svého tábora, Licinius shromáždil ze svých lidí, kolik jen mohl, a spěchal přes Thrákii, aby se dostal ke svému loďstvu.

23. Následujícího dne všichni Liciniovi vojáci, kteří utekli do hor nebo do údolí, se vzdali Constantinovi společně s těmi, kteří tu zbyli po Liciniově útěku. Licinius sám prchl do Byzantia, Constantinus jej pronásledoval a oblehl Byzantion. Velitelům loďstva, které, jak sem řekl, vyplulo z Peiraiea a kotvilo u makedonských břehů, dal Constantinus rozkaz, aby loďstvo připlulo k ústí Helespontu. Když loďstvo dorazilo na určené místo, Constantinovi velitele rozhodli, aby v námořní bitvě bojovalo jen osmdesát nejrychlejších a nejlépe ovladatelných lodí. Naproti tomu Liciniův velitel Abantus připlul s dvěma sty lodí a s hlubokým opovržením shlížel na nepatrný počet nepřátelských lodí v domnění, že je snadno obchvátí. Když na obou stranách bylo dáno znamení a lodi postupovaly předěmi proti sobě, Constantinovi velitele vedli útok spořádaně, kdežto Abantovy lodi útočily bez pořádku a bez cíle, takže pro veliké množství byly hustě stěsnány na malém prostoru, narážely na sebe a tak dávaly nepřátelům možnost, aby je potápěli a různým způsobem ničili. Když konečně velmi mnoho námořníků a vojáků spadlo do moře, nadcházející

*noc učinila konec bitvě na moři, a tak jedni přistáli v Eleuntě v Thrákii,
druzí vypluli do Aiantia.*¹⁹⁰

¹⁹⁰ ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Str. 66-68.

15.1.5 Bitva u Chrysopole a Liciniova smrt podle Anonyma Valesiova

„ (27) Když Licinius ztratil naději na moři, které jak se domníval, k němu uzavíralo přístup, uchýlil se i se svými poklady do Chalkedonu. Konstantin vtrhl do Byzantia, setkal se s Crispem a dozvěděl se od něj vítězství na moři. Licinius potom bojoval u Chrysopole s vydatnou pomocí Gótů, které přivedl princ Alica. Tehdy zvítězila Konstantinova armáda a rozprášila 25 tisíc nepřátelských vojáků a zbytek zahнала na útěk. (28) Když potom Liciniovi vojáci spatřili, jak se Konstantinovi legie blíží na liburnských lodích, odhodili zbraně a vzdali se. Druhého dne přišla Konstantinova sestra Constantia, žena Liciniova, k bratrovu táboru s prosbou, aby zachránil jejího manžela, a byla vyslyšena. Licinius se stal soukromou osobou a účastnil se hostiny pořádané Konstantinem. Také Martinianovi daroval Konstantin život. (29) Konstantin poslal Licinia do Thessaloniky, ale podle vzoru svého tchána Herculia Maximiana jej tam dal zavraždit, protože se toho bouřlivě domáhali vojáci a poněvadž se bál, že se Licinius znova zmocní k neštěstí státu purpuru, který odložil. Martiniana dal odstranit v Kappadokii. Licinius vládl devatenáct let a zůstala po něm manželka a syn. Ačkoliv všichni strůjci bezbožného pronásledování už zahynuli, neminul zasloužený trest ani jeho, který pronásledoval křesťany, pokud mohl.“¹⁹¹

¹⁹¹ Synové slávy - oběti iluzí: Z pozdních římských panegyriků. Str. 272-273.

15.1.6 Konstantinův křest Eusebiovy ústy: Eusebios z Kaisarie: O životě zvěčnělého císaře Konstantina

„KNIHA IV, kapitoly 62-66

(62) KONSTANTINOVA PROSBA K BISKUPŮM O UDĚLENÍ KŘTU.

Odtamtud se ubíral až na předměstí Nikomédeie, tam si povolal k sobě biskupy a takto nějak k nim promluvil: „Nyní nastává ta chvíle, kterou jsem již dávno toužebně očekával a po níž sem prahнул v modlitbách, totiž chvíle, kdy budu spasen v Bohu. Přišel čas, abych i já byl znamenán blahodárnou pečetí, která činí člověka nesmrtelným, čas přijmout účast na zpečetění spásy, které jsem si kdysi předsevzal podstoupit ve vodách Jordánu, kde se podle vyprávění nechal křtít i Spasitel, aby nám šel příkladem. Ale Bůh, který ví, co je každému prospěšné, si přeje, abych křtu dosáhl již zde. Nuže necht' se tak stane bez dlouhého otálení. Je-li vůlí Pána nad životem a smrtí, abych pobýval na tomto světě ještě nějaký čas, pak je mi souzeno připojit se k Božímu lidu a ve shromáždění věřících se účastnit společných modliteb; již nyní však chci dát svému životu řád, jaký bude Boha hoden.“

To byla jeho slova; kněží pak vykonali příslušné obřady, jež ukládá Boží zákon, předem jej poučili o všem potřebném a zasvětili je do tajné nauky. A byl pak Konstantin jediný ze všech císařů, který se znovu zrodil a dosáhl dokonalosti skrze Kristovo mystérium, obdarován Boží pečetí plesal, naplněn Duchem svatým, stal se novým člověkem a prozářilo jej božské světlo, duše mu překypovala radostí a horoucí vírou a trnula posvátnou bází nad zjevným působením božské moci. Když pak skončily nezbytné obřady, oblékl si běloskvoucí roucho, planoucí září ohně, a odpočíval na bíle prostřeném lůžku, rozhodnut vícekrát se nedotknout purpuru.

(63) JAK PO PŘIJETÍ KŘTU OSLAVIL BOHA CHVALOZPĚVEM

Poté pozvedl svůj hlas a vyslal k Bohu děkovnou modlitbu, a když skončil, pravil: „Nyní poznávám, že jsem vpravdě blažený, nyní zřejmé, že jsem hoden věčného života a získávám podíl na Božím světle.“ Také nazval ubohými a nešťastnými ty, kteří nepoznali toto nejvyšší dobro. Pak vstoupili dovnitř tribunové vojsk a vojevůdci s nářkem a bédováním, že brzy osiří, prosíce za něj, aby mu byla přidána léta života, ale on jim odpověděl, že teprve nyní mu byl dán pravý život a jen on ví, jaké štěstí jej potkalo, proto tak spěchá a nechce už více odkládat svou pouť k Bohu. Poté vyřídil nezbytné záležitosti, Římany, obyvatele císařského města, poctil každoročními dary, každému ze svých dětí odkázal část říše jako otcovské dědictví a vůbec všechno uspořádal podle své vůle.“¹⁹²

¹⁹² Eusebius z Kaisareie. O životě zvěčnělého císaře Konstantina. citováno z knihy CLAUSS, Manfred. *Konstantin Veliký: římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*. Str. 128-129.

15.2 OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY:

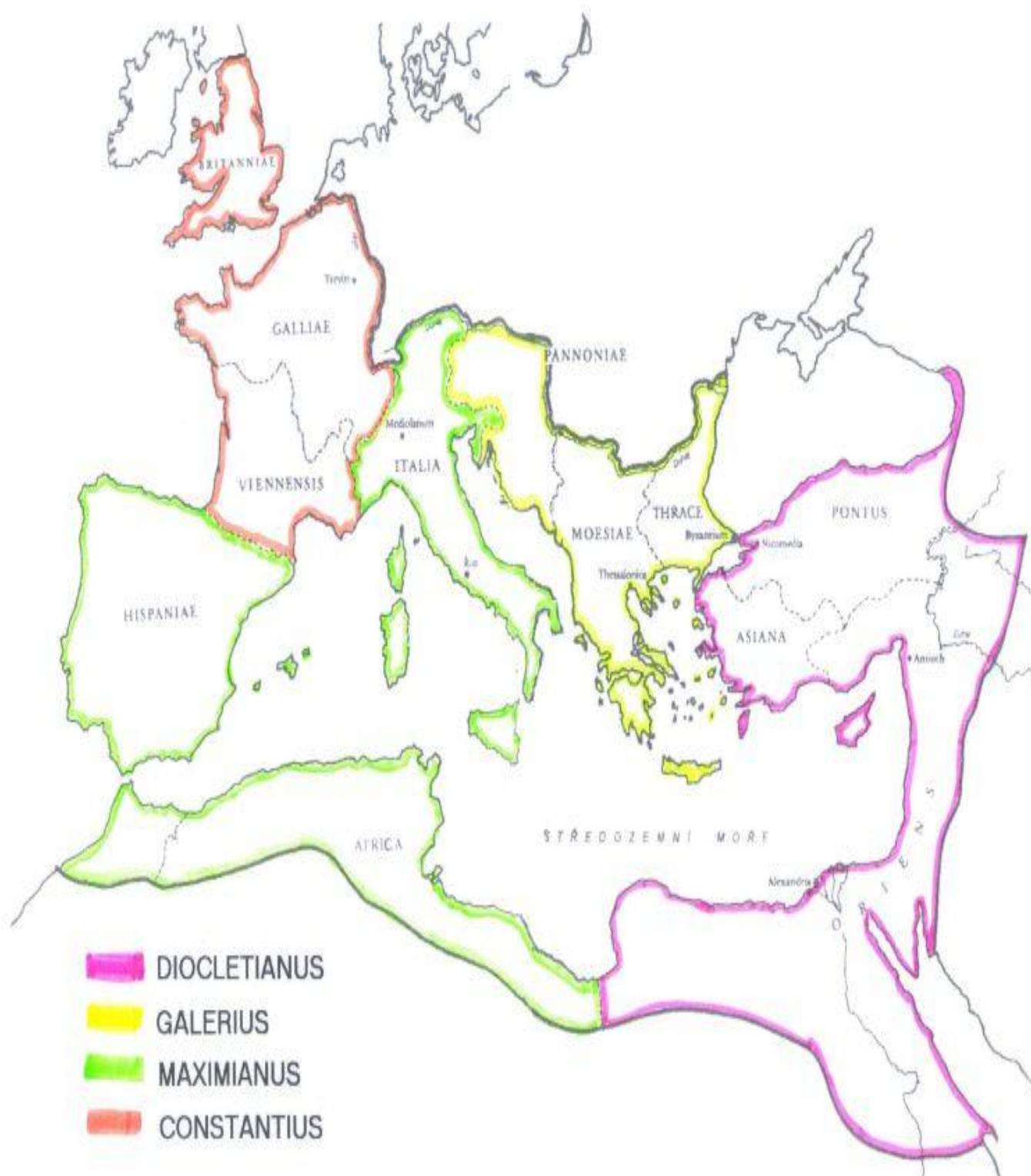

IMPATOR DIOCLETIANUS BASIS (c. 284 - 305) Marble Nicomedia (Izmit) Roma Devri, 65. 2. yy. scilicet Inv. 4864 I	HEAD OF THE EMPEROR DIOCLETIANUS (284 - 305 AD) Marble Nicomedia (Izmit) Roman Late 3rd cent. AD Inv. 4864 I
---	---

1. příloha: císař Diocletianus

2. příloha: císař Maximianus

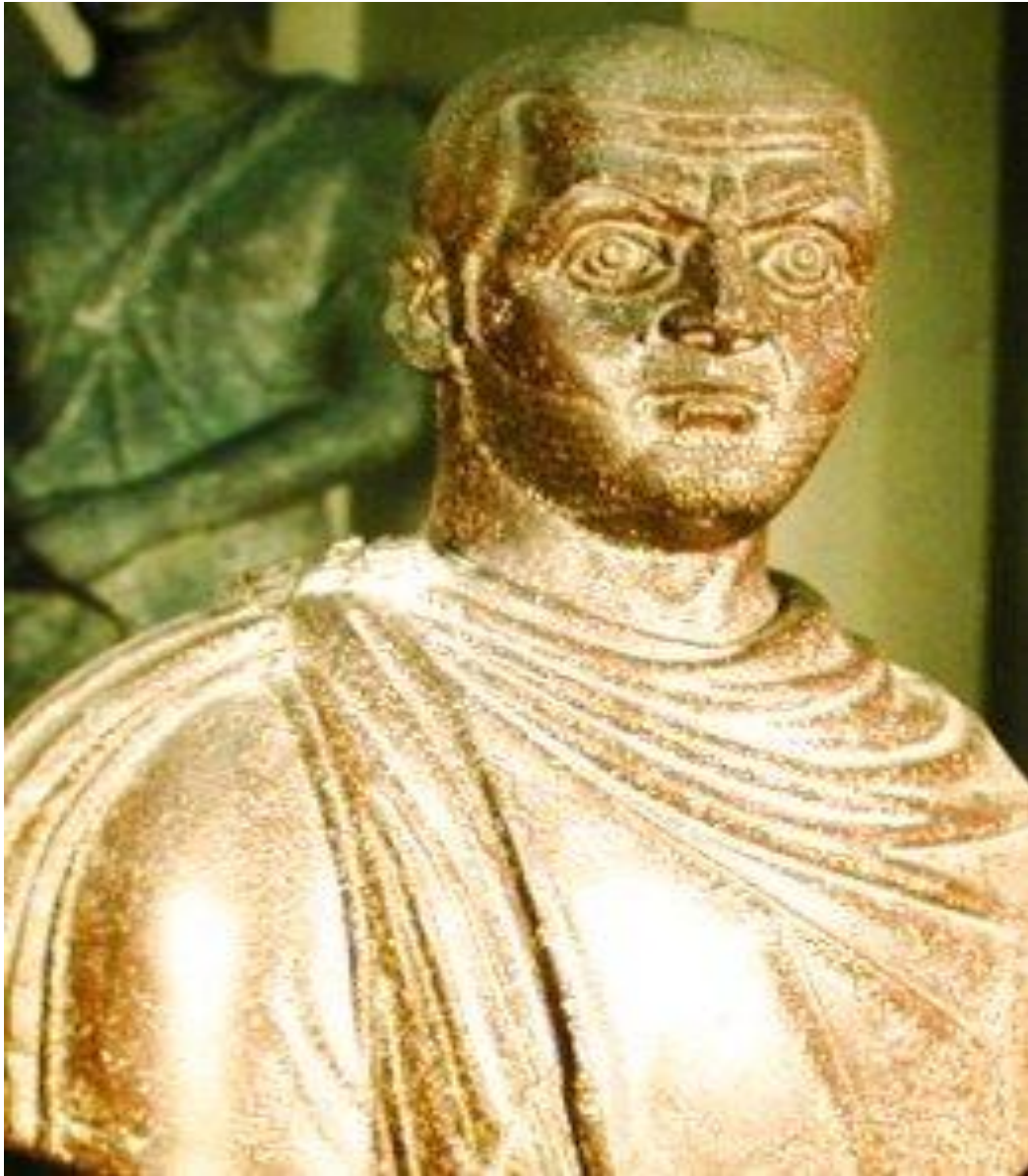
3. příloha: mapa Římské říše v době císaře Diocletiana

4. příloha: císař Konstantin

5. příloha: císař Constantius Chlorus

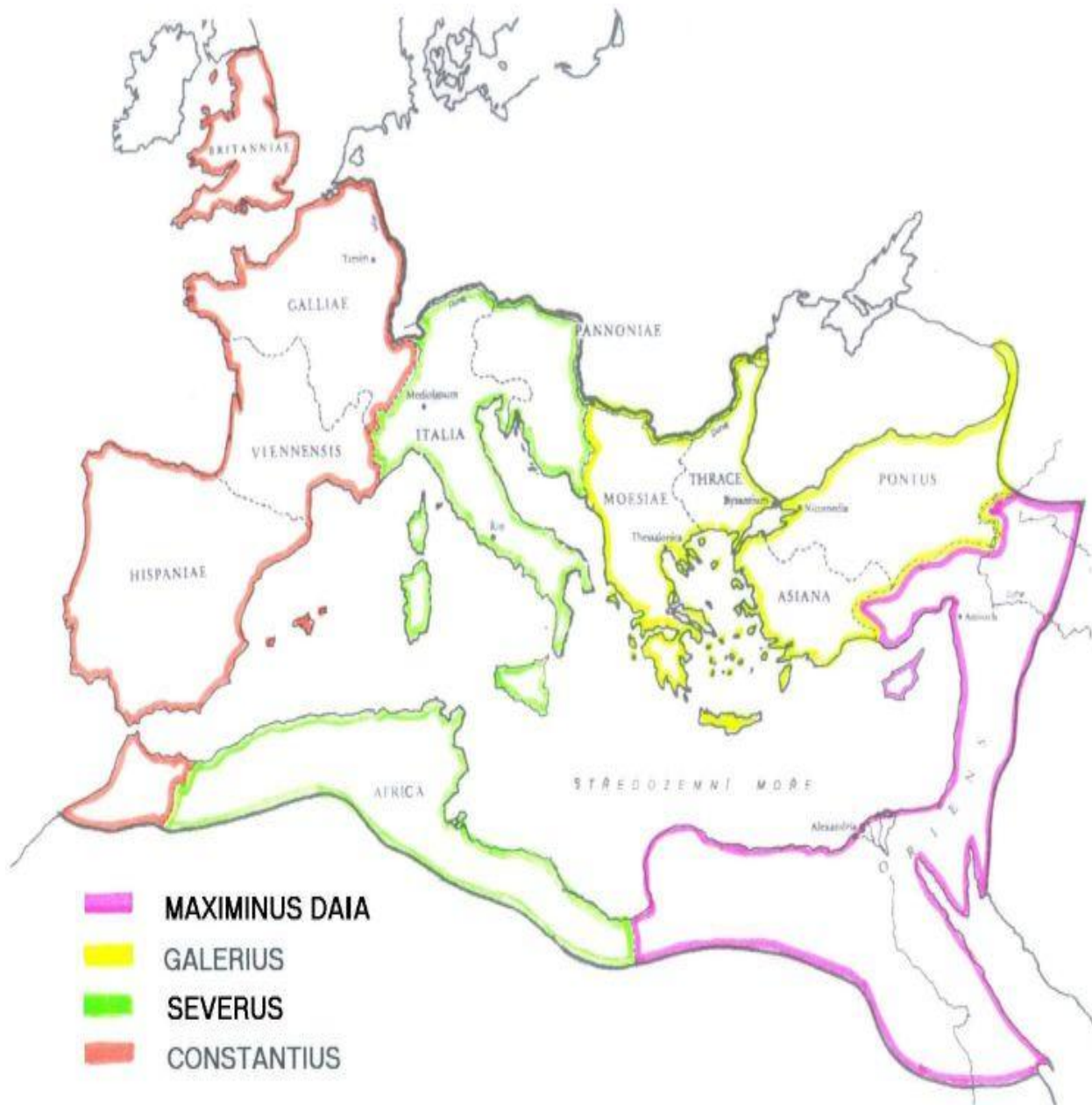
6. příloha: císař Galerius

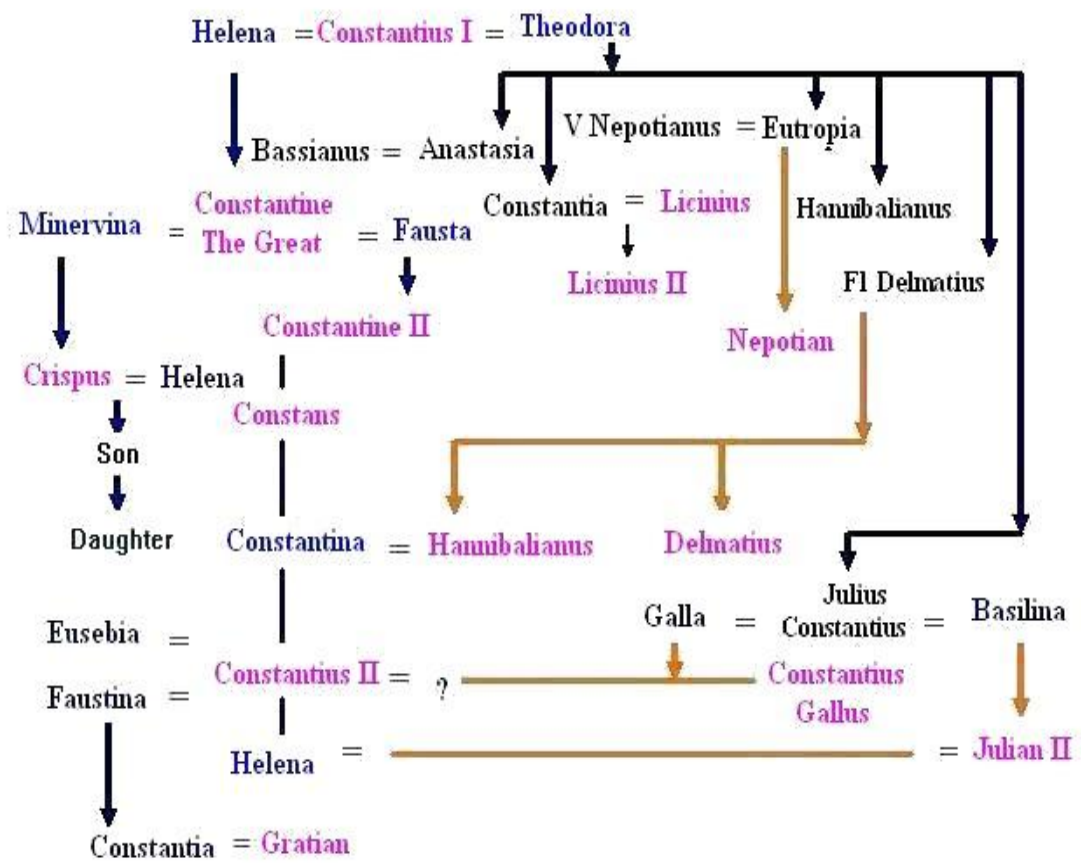
7. příloha: uzurpátor Maxentius

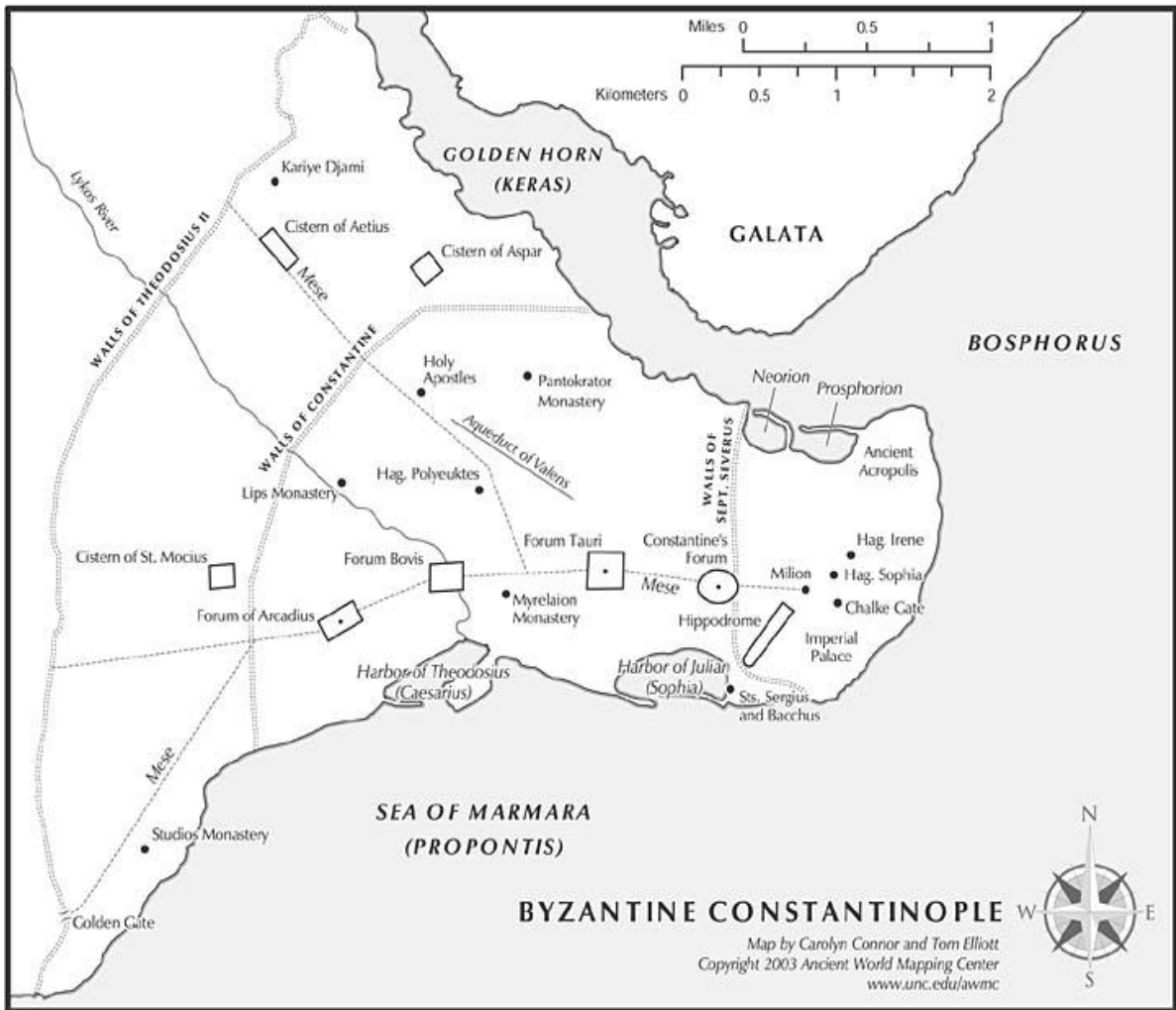
8. příloha: císař Licinius

9. příloha: mapa Římské říše v době 2. tetrarchie a na počátku Konstantinovy vlády

10. příloha: genealogický strom Konstantina I. Velikého

11. příloha: mapa Konstantinopole